

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap
Socialt arbete/Institutionen för sociala och psykologiska studier

Malin Andersson
Elinor Ljungberg

Adoption – när barn inte är en rättighet utan något du förvaltar

En studie om kontakten mellan handläggare och
adoptivföräldrar under adoptionsprocessen

Adoption – when children is not a right but something
you conduct

A study of the contact between social workers and adoptive parents
during the adoption process

Examensarbete 15 hp
Socionomprogrammet

Termin: VT 2016
Handledare: Arja Tyrkkö
Examinerande lärare: Stefan Persson

Sammanfattning

Titel: Adoption - när barn inte är en rättighet utan något du förvaltar

Författare: Malin Andersson och Elinor Ljungberg

Syftet med studien har varit att undersöka kontakten mellan handläggare och adoptivföräldrar under adoptionsprocessen utifrån ett maktperspektiv. Studien har inspirerats av en hermeneutisk induktiv ansats då vi var intresserade av tolkning av det empiriska materialet.

Studien genomfördes med hjälp av fyra kvalitativa intervjuer med totalt sju personer, fyra adoptivföräldrar och tre handläggare. Det insamlade materialet har sedan analyserats med hjälp av en innehållsanalys. För att tolka kontakten mellan adoptivföräldrarna och handläggarna har vi använt oss av ett maktperspektiv. Studien visar att de sökande, generellt sett, var positivt inställda till att en utredning gjordes utifrån barnets bästa, men upplevde vissa av de ställda frågorna som integritetskränkande. Deras uppfattning var att bedömningen som gjordes var avgörande för beslutet och att bedömningen kan variera i olika ärenden. Handläggarna upplevde inte att de hade någon märkbar makt, eftersom de inte fattade det slutgiltiga beslutet. Deras bedömningar byggde delvis på lagar och riktlinjer som sätter ramen för till exempel vilken ålder de sökande får vara i samt krav på att de sökande ska vara gifta. Bedömningarna görs även på handläggarnas individuella avgöranden utifrån de sökandes personliga egenskaper som insikt och förmåga att ta hand om ett barn.

Nyckelord: adoptivföräldrar, handläggare, riktlinjer, makt, medgivandeutredning

Abstract

Title: Adoption – when children is not a right but something you conduct

Author: Malin Andersson and Elinor Ljungberg

The purpose of this study was to try to interpret interactions between social worker and adoptive parents during the adoption process from a power perspective. The study was inspired by a hermeneutic inductive approach because we were interested in the interpretation of the empirical material. The study was conducted using four qualitative interviews with a total of seven people, four adoptive parents and three social workers. The collected material is then analyzed using a content analysis. To interpret the contact between the adoptive parents and social workers, we have used a power perspective. Our study showed that the applicant, generally speaking, was positive to that an investigation was made based on “the child’s interest”, but experienced some of the questions as intrusive. They found that the assessment made was crucial for the decision, and that it easily can vary from case to case for the decision and that the assessment can certainly vary in different cases. The social workers did not feel that they had any noticeable power, because they do not make the final decision. Their assessment was partly based on laws and guidelines that set the context, for example, how old the applicants may be and the requirement that the applicants must be married. Assessments are also made on the social worker’s individual characteristics based on the applicant's personal qualities such as insight and ability to care for a child.

Keyword: adoptive parents, social workers, guidelines, power, consent investigation

Förord

Adoption - när barn inte är en rättighet utan något du förvaltar, är vårt examensarbete för socionomprogrammet vid Karlstads universitet. I denna studie har vi tillsammans ansvarat för alla delar. Att skriva detta examensarbete har varit berikande och roligt, samtidigt som det har varit ansträngande.

Vi vill tacka alla de intervjupersoner som har gett oss den givande och nödvändiga information som har legat till grund för vår studie.

Vi vill även tacka vår handledare Arja Tyrkkö som har inspirerat och motiverat oss genom arbetet gång. Vår handledare har stöttat oss och bidragit med givande kritik vilket hjälpt oss att utvecklas i vårt arbete. Slutligen vill vi också tacka våra nära och kära för att ni har uppmuntrat oss i det sista.

Karlstad januari 2016

Malin Andersson och Elinor Ljungberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställning	2
1.3 Förförståelse.....	2
2. Bakgrund.....	3
2.1 Historik	3
2.2 Lagar	3
2.3 Statistik	3
2.4 Adoptionsprocessen	4
3. Tidigare forskning.....	5
3.1 Valet att adoptera	5
3.2 Föräldraskap ur ett adoptionsperspektiv	5
3.3 Kärnfamilj.....	6
3.4 Handläggares arbete med adoptivföräldrar	7
4. Teoretisk referensram	9
4.1 Olika definitioner av makt	9
4.2 Maktens olika uttryck	9
4.3 Maktperspektivets betydelse	11
5. Metod	12
5.1 Metodval	12
5.3 Tillvägagångssätt och datainsamling	13
5.3.1 Tematisering	13
5.3.2 Planering	13
5.3.3 Intervju.....	14
5.3.4 Utskrift.....	15
5.4 Analysmetoder	15
5.4.1 Innehållsanalys	15
5.4.2 Meningskoncentrering	16
5.5 Etiska överväganden	16
5.6 Reliabilitet och validitet.....	17
6. Resultat	19

6.1	Inför medgivandeutredningen	19
6.1.1	Anledning till adoption	19
6.1.2	Riktlinjer	19
6.1.3	Föräldrautbildningen	20
6.2	Medgivandeutredning	21
6.2.1	Första mötet	21
6.2.2	Upplevelse av kontakten med handläggarna	22
6.2.3	Syfte med utredning.....	24
6.2.4	Egenskaper som eftersöks	24
6.2.5	Orsaker till avslag	25
6.2.6	Resonemang kring makt	26
6.3	Efter medgivandeutredningen.....	27
6.3.1	Uppföljning.....	27
6.3.2	Stöd och hjälp	28
6.3.3	Förslag till förändringar i adoptionsprocessen	29
7.	Analys	30
7.1	Inför medgivandeutredningen.....	30
7.1.1	Anledning till adoption.....	30
7.1.2	Riktlinjer.....	30
7.1.3	Föräldrautbildningen	31
7.2	Medgivandeutredning	31
7.2.1	Första mötet	31
7.2.2	Upplevelse av kontakten med handläggarna	32
7.2.3	Syfte med utredning.....	33
7.2.4	Egenskaper som eftersöks och orsaker till avslag	34
7.2.5	Resonemang kring makt	35
7.3	Efter medgivandeutredningen.....	36
7.3.1	Uppföljning.....	36
7.3.2	Stöd och hjälp	36
7.4	Förslag till förändring i adoptionsprocessen.....	37
8.	Diskussion.....	38
8.1	Resultatdiskussion.....	38
8.1.1	Makt.....	38
8.1.2	Medgivandeutredning	39

8.1.3 Stöd och hjälp	39
8.1.4 Riktlinjer	39
8.1.5 Förslag till förändringar i adoptionsprocessen	40
8.2 Metoddiskussion	40
8.2.1 Valet av intervjumetod.....	40
8.2.2 Val av intervjupersoner	41
8.3 Betydelse för praktiken	42
8.4 Förslag till fortsatt forskning	42
Referenslista.....	44
Bilaga 1. Intervjuguide till adoptivföräldrarna	47
Bilaga 2. Intervjuguide till handläggare.....	49

1. Inledning

Många anser att det är en given del av livet och kanske livets mening att bli förälder. Om det av någon anledning inte går att få biologiska barn tänker nog många att en given lösning är att adoptera. Tänk dig då att någon annan har makt att bestämma om du är lämplig som förälder eller inte, innan du ens fått en chans att visa vad du går för. Hur hade du då agerat och vilka känslor hade du då upplevt? Och hur skulle det kännas i den omvända situationen att du själv sitter med makten att avgöra en livsavgörande bedömning. Hur hade du då hanterat din position och på vilket sätt hade du argumenterat för din bedömning?

Det kan tyckas enkelt att utifrån lagar och rekommendationer fatta ett beslut, men i adoptionsärenden finns det inget givet svar. I slutändan får handläggaren av ärendet lita på att den individuella bedömningen blir rättvis.

Vårt examensarbete behandlar adoption ur adoptivföräldrars och handläggares perspektiv. Vi var intresserade av att veta hur mötet mellan socialtjänst och de sökande har lett fram till en ny familj för ett adoptivbarn.

1.1 Problemformulering

Ett barn är i behov av föräldrar och ett par söker ett barn de kan få kalla sitt, så den självklara lösningen borde vara att paret adopterar barnet och bildar en familj. Så enkel är dock inte adoptionsprocessen och så given är inte lösningen. De sökande genomgår en utredning som görs av en handläggare i de sökandes hemkommun. Socialtjänsten ansvarar för en sådan medgivandeutredning och för uppföljningen av adoptivfamiljer (Socialstyrelsen 2014). Genom utredningen ska de sökande granskas, förberedas och bedömas som dugliga föräldrar.

I studien undersöker vi upplevelserna av vem som har rätten att avgöra vad en lämplig förälder är och vilka faktorer som kan vara avgörande för ett "dugligt" föräldraskap. Vi försöker förstå hur handläggare arbetar kring detta dilemma utifrån ett maktperspektiv, men även de sökandes upplevelser kring adoptionsprocessen.

Inom adoptionsprocessen finns det stor brist gällande forskning om handläggarnas roll i adoptionsprocessen, det finns ingen som närmare studerat detta. Tidigare studier har istället fokuserat på barnets respektive föräldrarnas upplevelse av familjerelationen vid adoption (Lind & Lindgren 2012). Därför har vi haft intresse av att få större insikt om adoptionsprocessen utifrån handläggarnas och adoptivföräldrarnas upplevelser.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet är att, utifrån ett maktperspektiv, få en djupare förståelse på hur kontakten ser ut mellan socialtjänst och adoptivföräldrar under adoptionsprocessen.

Frågeställningar:

1. Vilka erfarenheter har adoptivföräldrarna av kontakten med socialtjänsten under adoptionsprocessen?
2. Hur hanterar handläggare av adoptionsärenden kontakten med adoptivföräldrarna?

1.3 Förförståelse

Jag (Malin) adopterades från Kina vid två års ålder den 22 september 1995, vilket för mig och mina föräldrar innebar en stor omställning. I vår familj har vi haft en stor öppenhet och ofta diskuterat adoption och olika adoptionsfrågor vilket har väckt ett stort intresse hos mig. När jag föreslog att vi skulle skriva om adoption till min skrivpartner (Elinor) så var hon mycket positivt inställd till ämnet också, då hon inte hade så mycket kunskap om adoption sedan tidigare. Vi är medvetna om att detta kan spegla studiens upplägg och analys, vilket vi kommer att resonera vidare kring i diskussionskapitlet.

För att färdigställa denna studie har vi använt oss av de färdigheter och kunskaper vi fått under utbildningens gång. Det vi tagit med oss har varit till stor hjälp och har haft inverkan på studiens struktur och innehåll.

2. Bakgrund

Detta kapitel berör adoptionsprocessen utifrån historisk framväxt, lagar, statistik och riktlinjer för hur adoptionsprocessen går till.

2.1 Historik

Adoptionsreformen infördes 1958 och gäller än idag. Den handlar om att de biologiska föräldrarna inte får något juridisk inflytande efter adoptionen och att barnet likställs med ett biologiskt barn (Socialstyrelsen 2006). Adoption kan ske såväl nationellt, inom ett land eller internationellt, från ett land till ett annat. I Sverige tog de internationella adoptionerna fart runt 1960-talet i samband med att färre svenska barn blev bortadopterade. Det berodde bland annat på att preventivmedel blev mer tillgängligt och att abortlagstiftningen blev friare i Sverige. På så vis fick adoptionsorganisationer börja se sig om i andra länder efter adoptivbarn. Under 70-talet startades den första föräldrautbildningen, då man märkte att de blivande adoptivföräldrarna behövde förberedas bättre inför adoptionen (Nordin Jareno 2007). Sedan 1998 är kommunen ansvarig för att ge hjälp och stöd efter genomförd adoption och 2005 blev föräldrautbildningen ett obligatoriskt moment för att få adoptera (Socialstyrelsen 2006).

2.2 Lagar

Bestämmelserna om adoption finns i huvudsak i 4 kap. Föräldrabalken. Där står det att den som vill adoptera måste här enligt svensk lag ha fyllt 25 år. Paret får inte adoptera annat än gemensamt med undantag för styvbarnsadoption. För de sökande som är ensamstående kan adoption vara en möjlighet men enligt föräldrabalken får inte de par som endast lever i ett samboförhållande adoptera gemensamt utan paret måste vara gifta (SOU, 2003:49).

I 6 kap 12 § Socialtjänstlagen (SoL) står det om internationella adoptioner som syftar till barn med hemvist utomlands. I lagen står det att en förutsättning för att få ta emot ett barn med hemvist utomlands är att socialnämnden i Sverige gör en utredning om de sökandes lämplighet att adoptera och lämnar sitt medgivande. De sökande måste delta i en föräldrautbildning för att få ett medgivande (Lundgren & Thunved 2013).

2.3 Statistik

Varje år sker cirka 1000 internationella adoptioner i Sverige. Antalet adoptioner har minskat sedan 2009 och det är de internationella adoptionerna som står för nästan hela minskningen (SCB 2014). Orsaken är att de kulturella skillnaderna ökar i takt med att Sverige öppnar upp mer för till exempel samkönade äktenskap, samtidigt som allt färre par i Sverige väljer att gifta sig. I givarländerna finns ofta en mer traditionell syn på familj och föräldraskap, vilket har lett till att vissa länder väljer att inte samarbeta med svenska adoptionsorganisationer (Agnarsson 2015).

Givarländerna har varierat över tid, men Kina är idag det vanligaste givarlandet för internationella adoptioner, följt av Indien och Thailand. Därefter följer Taiwan och Sydkorea (SCB 2014).

2.4 Adoptionsprocessen

Enligt Socialstyrelsens handbok (2014) ansvarar socialnämnden för utredning av adoptivföräldrar. De sökande som vill adoptera ett barn från ett annat land behöver ett medgivande från en handläggare på socialtjänsten innan adoptionen kan genomföras. Adoptivföräldrar ska genomgå en utredning för att samhället har ett omfattande ansvar för adoptivbarnen, eftersom de anses vara sårbara och i extra behov av stöd. Samhället ansvarar även för att adoptioner genomförs på ett etiskt och lagligt sätt. En annan viktig anledning till utredning är att de sökande ska förberedas för att kunna säkra att de kan bli lämpliga föräldrar (Socialstyrelsen 2014).

Vid en utredning finns det tre områden som handläggarna lägger större vikt på enligt riktlinjerna från Socialstyrelsens (2014) definition av BBIC (barns behov i centrum). Dessa områden är barnets behov, föräldrarnas förmåga samt familj och miljö. Handläggarna ska se till de sökandes kunskap, insikter och beredskap för adoptivbarns allmänna och specifika behov. Dessa behov är bland annat adoptivbarns anknytning, identitet, sorgereaktioner över förluster samt fysiska och psykiska skador och funktionsnedsättning. Handläggarna ska också se till de sökandes föräldraförmåga genom att se till deras individuella förutsättningar att tillgodose adoptivbarns behov. Några exempel på individuella förutsättningar är de sökandes ålder, fysisk och psykisk hälsa, känslomässig tillhörighet, god självtillit samt beredskap att söka och ta emot hjälp. Slutligen ska handläggarna ta hänsyn till de sökandes bakgrund och situation, familjens nätverk, boende, ekonomi, arbete, social integrering och resurser i sin närhet. De sökande ska ha en varaktig och stabil relation att bygga på, ha god förmåga att klara påfrestningar och lösa konflikter och ha goda relationer med nära anhöriga. Ytterligare aspekter som granskas är vilket stöd som finns från de sökandes anhöriga samt vilken beredskap de sökande har att hantera omgivningens synpunkter och reaktioner (Ibid.).

Enligt socialtjänstlagen 6 kap. 12 § ska socialtjänsten göra en medgivandeutredning och de sökande ska delta i en obligatorisk föräldrautbildning. Socialtjänsten inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § Socialtjänstlagen (SoL). Därefter gör den ansvariga handläggaren en bedömning och ger sedan ett förslag till beslut enligt 6 kap. 15 SoL (Socialstyrelsen 2014). Efter att socialtjänsten har gett ett medgivande ska de sökande skicka utredningen och beslutet till en adoptionsorganisation. Organisationen ansvarar sedan för kontakten med givarlandet och förmedlar förslag om ett barn när givarlandet har valt ut en passande familj. När adoptivföräldrarna fått förslag om ett barn har socialtjänsten två veckor på sig att lämna samtycke till adoptionen enligt 6 kap. 14 § SoL. Efter att en adoption genomförts är det socialnämndens ansvar att göra uppföljning kring barnet och att ge stöd till de nyblivna föräldrarna. De bör även ge relevant information vid behov (Ibid.).

3. Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras ett urval av den forskning som tar upp området adoption som anses vara relevant för studien med utgångspunkt från syfte, problemformulering och frågeställningar. Nedan redogörs en kort introduktion till adoptionsverksamheten i Sverige.

Adoptionsverksamheten i Sverige har influerats bland annat av kulturella föreställningar om familj och släktskap samt strävan efter att skapa acceptans för adoption som familjebildning (Lindgren 2006). Det är många olika aktörer som exempelvis adoptionsorganisationer och socialtjänst som är inblandade och delaktiga i adoptionsprocessen. Dessa aktörer är både privata och offentliga. Hos de här aktörerna diskuteras och värderas betydelsen av bland annat barnets bästa, familj och föräldraskap. Adoptionsprocessen påverkas av politiska beslut och av kulturella föreställningar om barn, familj och föräldraskap (Ibid).

3.1 Valet att adoptera

Daniluk och Hurtig-Mitchell (2003) skriver om en kvalitativ studie där de intervjuat infertila par som adopterat barn. Många av adoptivföräldrarna hade försökt skaffa barn genom olika metoder som till exempel provrörsbefruktning för att få barn på ”naturlig väg”. De såg adoption som en sista utväg till att få barn. När de sedan insåg att det var omöjligt för dem att få biologiska barn genomgick de en bearbetningsprocess för att hantera sorgen innan de bestämde sig för att adoptera. Anledningarna till att föräldrarna valde adoption som ett sista alternativ bottnade till stor del i rädsla för att barnet inte skulle bli erkänt som en äkta familjemedlem. Många av adoptivföräldrarna kände både frustration och ilska då de upplevde att de behövde försvara sitt beslut att adoptera, vilket inte biologiska föräldrar tvingas göra när de vill skaffa barn.

Bergquist et al. (2008) gjorde en kvantitativ studie med 117 adoptivfamiljer som adopterat barn från Korea. De skriver om adoptivföräldrarnas upplevelser av att adoptera och gör jämförelser mellan moderns och faderns erfarenheter i adoptivfamiljerna. I studien framgår det att adoptivföräldrarnas främsta anledning till varför man adopterar från Korea var att här var det kortare väntetid än hos övriga länder vid en internationell adoption. Dock skiljde det sig lite åt mellan vad adoptivföräldrarna ansåg var viktigt vid adoptionen. För fadern var det viktigt hur lång tid adoptionsprocessen tog medan det för modern var det den kulturella aspekten i adoptionen viktigare.

3.2 Föräldraskap ur ett adoptionsperspektiv

Enligt Hoghughy och Long (2004) innebär föräldraskapet att det är föräldrarna som ser till barnets överlevnad och utveckling. Deras studie baseras på bidrag från en internationellt erkänd grupp forskare som är kända för sitt arbete genom en rad olika discipliner till exempel barn- och familjepsykologi. På så vis ger studien en överblick över debatterna inom teori, forskning och praktik inom ämnet. Författarna belyser att föräldraskapet är en grundsten för adoptivbarnets välbefinnande och med detta menar författarna att oavsett vad barnet varit med om tidigare ska adoptivföräldrarna alltid se till barnets bästa.

Det finns föräldrar som inte är införstådda med att adopterade barn varit med om händelser och upplevelser som skiljer sig från vad ett icke adopterat barn har upplevt. Att ha varit uppväxt på barnhem eller hos fosterföräldrar i ursprungslandet kan vara exempel på händelser som adopterade barn har upplevt i sin tidiga barndom. En konsekvens för barn som bor på barnhem kan vara att de har svårt att knyta an till en specifik vuxen då det ofta är många olika vuxna som ansvarar för barnen. En annan konsekvens för barn som bor på barnhem kan vara att det är svårt för dem att få nog med stimulans. När barnen sedan kommer till sin nya familj så kan skillnaden bli mycket stor, vilket ibland kan upplevas som jobbigt för barnen. Oftast räcker det inte med adoptivföräldrarnas kärlek för att väga upp allt barnet har varit med om innan det kommer till den nya familjen (Narad & Mason 2004).

I en statistisk undersökning gör Ceballo et al. (2004) jämförelser kring upplevelsorna av att få ett barn utifrån tre föräldragrupper; föräldrar som fått ett barn biologiskt, genom adoption eller genom att bli en svärförälder. Frågor som ställdes gällde bland annat föräldrarnas välbefinnande och familjeförhållanden. Undersökningen visade att upplevelsen av att bli en adoptivförälder kan innebära en mindre stressande förändring än det biologiska föräldraskapet. Respondenter som fått ett biologiskt barn uppgav att de bråkade mer med sin partner och en försämrad kvalitet av förhållandet. Adoptivföräldrarna uppgav också att de bråkade mer med sin partner än tidigare, men menade däremot att deras förhållande förbättrades. En orsak till att adoptivföräldrar upplever mindre stress och ansträngningar i äktenskapet kan enligt författarna vara att adoption innebär en längre tids planering och förberedelser, där båda parter är lika involverade i processen. Till exempel måste de blivande föräldrarna noga överväga sitt beslut utifrån sina ekonomiska förutsättningar, stöd från övrig familj, psykisk och fysisk hälsa och förhållandets kvalitet innan de får barn. Båda parter ska vara överens om att beslutet är rätt innan det kan gälla. På så vis kan adoptivföräldrar löpa mindre risk för framtida motsättningar eftersom de tvingas ställas inför ångest, förväntningar och eventuella konflikter redan innan barnet har kommit (Ceballo et al. 2004).

3.3 Kärnfamilj

Johansson (2009) skriver om bilden av kärnfamiljen som konstruktion, illusion och symbol. Kärnfamiljen består av två heterosexuella föräldrar med ett eller fler barn och är en symbolisk gestalt som ofta förekommer i medierna. Andra familjer, exempelvis homosexuella föräldrar, lyfts fram i medierna utifrån problematik som uppstår i samband med just det avvikande i deras familjekonstellation. Medierna påverkar samhället och dess inställning till vad som anses "normalt" och hur det "onormala" ter sig. Författaren menar att: "Föreställningen om familjen som grundad i biologiska och genetiska band mellan föräldrar och barn, har en stark ställning i vår kultur." (Johansson 2009, s.93). Samtidigt har vetenskapen utvecklat familjen så att det går att kringgå biologin genom konstgjord befruktning och möjligheten finns även att adoptera, varför familjen som biologiskt sammanlänkad är omodern.

Malmberg och Viippola (2013) hänvisar till Wegars (2000) artikel om stigmatisering av familjer som utmanar normen: ”Wegar skriver att den amerikanska idealfamiljen är en familj med heterosexuella föräldrar och biologiska barn och att denna syn kan få konsekvenser för de som bildar familj på ett annorlunda sätt” (Malmberg & Viippola 2013, s.13).

Kärnfamiljen är normen och idealet för hur en familj ska eller får se ut, vilket Jonsson Malm (2011) problematiserar kring i sin avhandling. Hon skriver att den bild som skapats av kärnfamiljen i Sverige bygger på en förståelse av familjen som vit, svensk och västerländsk, och att familjer som utmanar denna familjebild riskerar att stigmatiseras. Vidare skriver hon att familjen spelat - och spelar en stor roll i samhällets sammanhållning och att staten på olika sätt har försökt att ”reglera” familjelivet genom att uppmuntra till vissa konstellationer och motverka andra.

Den gängse bilden av kärnfamiljen är ett föräldrapar och deras barn som lever tillsammans. Barnen antas vara föräldrarnas genetiska avkomma och blodsbandet ger upphov till en känsla av samhörighet och likhet. (...)
Föräldraskapet inom kärnfamiljen bygger på tvåsamhet och är ”exklusivt”, det vill säga ett barn kan inte ha mer än två (biologiska, juridiska och sociala) föräldrar och inte mer än en mor och en far. (Jonsson Malm 2011, s.34)

Adoptivfamiljer bygger, i motsats till den biologiska familjen, på enbart juridiska och sociala band och att familjen alltså kan se ut hur som helst. Däremot finns det riktlinjer att förhålla sig till när det kommer till vilka som får adoptera. Författaren hänvisar till den svenska adoptionslagen, som bland annat berör adoptivföräldrarnas ålder, hälsa och civilstånd. Men utöver dessa regler finns det fler, underförstådda regler, som även de tas i beaktande vid en utredning. Exempelvis ekonomiska villkor, sociala relationer eller motiv till att adoptera barn. På så vis, menar författaren, sätter lagen ett ramverk för vilka som får adoptera, men det är socialtjänsten som gör den enskilda bedömningen om vem som anses lämplig eller inte som förälder (Jonsson Malm, 2011).

3.4 Handläggares arbete med adoptivföräldrar

Noordegraaf et al. (2009) skriver i en artikel om det första utredningstillfället som sker i adoptionsprocessen. Artikeln bygger på en studie som har gjorts genom att analysera fyra holländska handläggares arbete i tolv adoptionsärenden, där fokus varit på hur relationen etableras samt hur handläggaren inleder utredningen. Det framkom att handläggarna, i det första mötet, förklarade ingående för de blivande adoptivföräldrarna hur processen såg ut samt gav dem nödvändig information inför utredningen. Detta tillhandahållande av information framstod som ett inövat manuskript och innehöll endast vissa detaljer som var specifikt riktade till de sökande. I de flesta fallen tog det lång tid att delge de blivande föräldrarna all fakta, medan föräldrarna endast fick möjlighet att ge respons i form av nickningar, leenden, ett ”hmm” eller ”ja”. Författarna menar att denna inledande informationsmonolog har som syfte att ge handläggarna tillfälle att förklara och motivera behovet av en utredning samt bygga en relation där de kan hävda sig rätten att göra en slutlig bedömning i ärendet.

Enligt Lejon (1996) finns det en asymmetrisk interaktion som uppstår mellan handläggare och sökande. Han skriver: "När personerna i en situation inte är jämställda men interagerar med varandra har vi en asymmetrisk interaktion" (Lejon 1996, s. 32) För att vidare beskriva denna interaktion använder sig författaren bland annat av begrepp som monologisering och bristande förståelse. Monologisering innebär, till att börja med, att de båda aktörerna saknar en gemensam språklig förståelse och "pratar förbi varandra". På så vis blir interaktionen dem emellan en serie monologer. Författaren menar dock att makten inte alltid är uppenbar och att monologisering inte utesluter respons i form av fysiska och vokala gester, utan kan vara asymmetrisk ändå. Vidare skriver han om bristande förståelse, att språkets inverkan har både för- och nackdelar. Språkbruket i interaktionen kan både verka som ett uppbyggande och vidmakthållande av individens självuppfattning, samtidigt som det kan verka som en maktfaktor, där en bra språkkunskap och vokabulär ger en högre status än ett bristfälligt språkbruk.

Utifrån en analys av konversationen mellan handläggare och sökande skriver Noordegraaf et al. (2008) om framtidsfrågor som ställs till blivande adoptivföräldrar under medgivandeutredningen. I analysen har de utforskat de hypotetiska frågor som ställs gällande framtiden och olika tänkbara scenarier som kan utspela sig när barnet är äldre. De har även analyserat hur socialarbetare, genom dessa framtidsfrågor, prövar de blivande adoptivföräldrarnas kapacitet samtidigt som de hjälper föräldrarna att förbereda sig för en eventuell adoption. Resultatet av studien visade att användandet av framtidsfrågor gav de blivande adoptivföräldrarna en chans att reflektera över framtiden och eventuella komplikationer till följd av adoptionen. På så vis kunde de även guidas till potentiella lösningar och förbereda sig mentalt för möjliga hinder.

I rapporten "Internationellt adopterade i Sverige, vad säger forskningen?", framtagen av Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS), kommer de fram till ett tydligt samband mellan adoptivbarnets sociala utveckling och dess erfarenheter av själva adoptionen, utan att för den delen synliggöra handläggarens roll, insats och upplevelser av adoptionsprocessen (Carlberg & Nordin Jareno 2007). Även om handläggarens roll inte närmre utretts tidigare i svensk kontext, har det under de senaste åren tillkommit ett forskningsprojekt som berör just detta. I det pågående forskningsprojekt "Förälder godkänd", skriver Lindgren (2015) om handläggarens roll i adoptionsprocessen. Lindgren vill analysera medgivandeutredningens kvalitet och normer för vad som utgör en "god förälder". Detta genom att analysera över 100 utredningar från 54 kommuner i Sverige. Undersökningen omfattar perioden 2009-2012 och ska ligga till grund för riktlinjerna vid medgivandebeslut. Rapportens syfte är att ge insikt i hur handläggare uppfattar sin egen roll samt vilka kvalitéer som utgör "en god förälder" enligt handläggarna (Ibid.).

4. Teoretisk referensram

Nedan presenteras den teoretiska referensram som vi använt i studien. Vi har valt att utgå från olika teorier kring makt för att analysera förhållandet mellan handläggare och blivande adoptivföräldrar, där särskilt Webers definition är utgångspunkten.

4.1 Olika definitioner av makt

Vår definition av makt är när två eller flera personer som interagerar med varandra och den ena parten underordnas den andra. Den överordnade har rätt att agera, bedöma och bestämma i relationen och har tolkningsföreträde. Den underordnade tvingas efterfölja den överordnades vilja och är beroende av den överordnades bedömning.

Enligt Weber innebär makt möjligheten att inom en social relation få sin vilja fram trots motstånd.

‘Power’ (Macht) is the probability that one actor within a social relationship will be in a position to carry out his own will despite resistance, regardless of the basis on which this probability rests. (Weber 1964, s.152)

Sandström (2008) skriver ”att ha makt innebär att kunna mäka. Motsatsen till makt är antingen maktlöshet - att inte ha makt - eller vanmakt: att vilja men inte kunna” (Sandström 2008, s.17). Med detta menas att man själv kan vara självbestämmande och inte hamna i vanmakt. Författaren skriver att myndighetsutövning innefattar maktutövning och att den bli mest synlig när den påverkar den enskilda individen negativt.

Definitionen av makt innehåller ofta en faktor av övervinnande av motstånd med hjälp av tvång och/eller våld. En individ kan alltså ha sådan makt över en eller flera personer att den kan få igenom sin vilja och få den eller dem att handla på ett sätt som de inte skulle göra annars (Sköldberg 2014).

För att definiera makt använder sig Skau (2011) av professionella relationer. Hon menar att makt kan utövas i förhållanden mellan människor, speciellt i situationer där den ena partens handlingar i sammanhanget sker i form av avlönat arbete. Förhållandena kan se olika ut och uppstå mellan såväl lärare och elev som mellan sökande och handläggare, men en gemensam faktor som förekommer i de olika relationerna är att de innefattar ett visst mått av yrkesmässig makt och kontroll.

4.2 Maktens olika uttryck

Skau (2011) hänvisar till Webers definition av makt och menar att makt kan användas både till att hjälpa men även för att skada och att begreppet ofta väcker negativa associationer, trots att det i grunden är neutralt. Hon pekar på att en konsekvens av detta är att välfärdssamhället, som det ser ut idag, i större utsträckning belyser hjälpaspekten än makt- och kontrollaspekten i det sociala arbetet. På så vis är förhållandet mellan sökande och handläggare präglad av makt och kontroll, utan att det är särskilt uttalat.

Den moderna hjälpapparatens framväxt har inneburit avsevärda förbättringar för många klienter, men har också lett till betydande skadeverkningar och nya, mer sofistikerade och lömska former av maktutövning (Skau 2001, s.79).

Vidare skriver Skau att kunskap kan ses som en maktfaktor, särskilt i förhållandet mellan sökande och handläggare, där kunskapen är ojämnt fördelad. Till exempel när det gäller insikt i organisationen och i de regler som styr den. Den sökandes kunskaper är oftast betydligt mindre än handläggarens i sammanhanget. Ännu ett exempel på detta är den kunskap de har om varandra. Den sökande får svara på ett stort antal frågor som kan vara både personliga och påtvingade. Skau menar att handläggare onekligen besitter större makt då de måste få tillgång till viss information om de sökande, men att det i sammanhanget är viktigt att reflektera över vilken information som är nödvändig, hur den inhämtas samt hur handläggare hanterar den obalans som skapas i relationerna.

Sköldberg (2014) skriver om legitim makt som legitimitet via auktoritet och hänvisar till Webers utskiljande av tre olika idealtyper. Den rationellt legala auktoriteten är en av dessa, och kännetecknas av den byråkratiska, opersonliga ordning som är själva grunden för byråkratiska organisationer. De underordnade accepterar till stor del att det finns en över- och underordning eftersom makten utövas av de överordnade med hjälp av ett regelverk. På så vis är makten oberoende av enskilda individers åsikter (Sköldberg 2014).

Även Jacobsen och Thorsvik (2014) hänvisar till Weber och skriver att Weber ser auktoritet som en form av makt eller legitim makt som det också kallas. Med detta menas att de underordnade är källan till auktoritet, man ifrågasätter inte beslut som tagits av överordnade. Författarna skriver om Webers "legala auktoritet", som handlar om att maktbruk accepteras till följd av att det har sitt ursprung i lagar och regler. Det centrala är att regler tagits fram på ett sådant sätt att de uppfattas som riktiga. Vidare beskriver författarna Webers syn på professionell auktoritet, som handlar om att en underordnad accepterar maktbruk på grund av att den som utövar makten tycks ha den rätta kunskapen. Ett exempel på detta är att en patient godtar det som läkaren säger därför att "doktorn vet bäst".

En handläggare är enligt Sandström (2008) överordnad den sökande utifrån olika förhållanden som exempelvis status, att tillhöra en organisation, kunskaper och språkval. Den sökandes underordning kan bero på att han eller hon är i behov av hjälp eller service och kan på så vis vara orolig för att inte få hjälpen. En annan anledning kan vara att den sökande är så beroende av vad en organisation har att erbjuda, exempelvis ekonomiskt bistånd, så att sökanden inte skulle klara sig utan det.

4.3 Maktperspektivets betydelse

Syftet med vår studie är att få insikt i hur kontakten mellan handläggare och adoptivföräldrar kan se ut baserat på deras erfarenheter av adoptionsprocessen. Få studier behandlade adoption utifrån upplevelser av själva processen och, vad vi vet, saknas studier som belyser hur makt är kopplat till adoptionsprocessen. Eftersom kontakten mellan de båda parterna grundar sig på att handläggarna slutligen ska bedöma de sökande innebär det en maktposition som redan från början är påtaglig. Därför är maktperspektivet avgörande i samspelet och på så vis en viktig del i analysen av kontakten dem emellan.

5. Metod

I detta kapitel presenteras metodval, urval av intervjupersoner, tillvägagångssätt och datainsamling samt olika analysmetoder för bearbetning av materialet. Även etiska överväganden, reliabilitet och validitet tas upp.

5.1 Metodval

Vi valde att genomföra en kvalitativ studie, då vi ville ha möjlighet att ställa frågorna personligen, vilket även ger tillfälle att förtydliga om något är oklart för intervjupersonerna under intervjun. På så vis är metoden flexibel i sitt upplägg. Genom kvalitativa intervjuer ville vi få möjlighet att träffa personerna bakom åsikterna och på så vis få en personlig upplevelse av det insamlade materialet. Kvale och Brinkmann (2009) skriver att kvalitativa intervjuer är bra om man vill lära känna andra människor eftersom man får kunskap om deras upplevelser, attityder och känslor och kan anpassa sina frågor under samtalsgången beroende på vad som är mest relevant för studien. Tanken med intervjuerna var att göra det möjligt att uppmuntra intervjupersonerna att utveckla sina svar, ge utförliga beskrivningar av sina erfarenheter och använda sitt eget vardagliga språk, istället för att skriva ner sina svar i en enkät.

I vår studie har syftet varit att få höra adoptivföräldrars och handläggares upplevelser, åsikter och tankar kring adoption. Två olika perspektiv valde vi för att kunna besvara vår frågeställning, eftersom den dels behandlar adoptivföräldrarnas upplevelser, men även handläggarnas tankar och upplevelser. Tanken med att använda två perspektiv var att vi utifrån ett maktperspektiv ville få insikt i vad handläggarna gjorde och vad de tyckte om sin uppgift i processen samt hur de sökande upplevde kontakten och utredningen.

Vi är inspirerade av ett hermeneutiskt induktivt perspektiv eftersom hermeneutik handlar om hur man tolkar de empiriska materialen. Induktion handlar även om förhållandet mellan empiri och teori (Kvale & Brinkmann 2014). Från början hade vi ingen given teori utan vi valde att utgå från maktteorier i efterhand. Valet av maktteorierna grundade sig på empirin, alltså avgjordes valet av teorier genom intervjuernas innehåll. Vi var intresserade av förståelse för våra intervjupersoners upplevelse av en situation snarare än av att förklara varför de upplevt situationen på ett visst sätt. De svar och berättelser som intervjupersonerna gav tolkades genom att jämföra och leta efter gemensamma detaljer i materialet från de olika intervjuerna. Det induktiva perspektivet gav på så vis en övergripande bild av intervjupersonernas upplevelser.

5.2 Urval

Eftersom vi var intresserade av två perspektiv har vi intervjuat både handläggare och adoptivföräldrar. Vi har gjort en enskild intervju med en handläggare av adoptionsärenden, en parintervju med två handläggare av adoptionsärenden och två parintervjuer med adoptivföräldrar som har adopterat barn från Asien från 2010 och framåt. Totalt har sju intervjupersoner bidragit till vårt empiriska material.

Vi började med att reflektera över vilka möjliga intervjupersoner vi själva hade i vår umgängeskrets. Vi hade svårt att få tag på intervjupersoner men en bekant till oss arbetar på förskola och frågade en familj med adopterade barn. Denna familj visade intresse av att ställa upp i en intervju, vilket var mycket positivt då de nyligen gått igenom en adoptionsprocess. De hade i sin tur förslag på en handläggare som arbetar i deras kommun med adoptionsutredningar, som vi senare tog kontakt med. Vi använde oss på så vis av snöbollsurval för att komma i kontakt med intervjupersonerna.

Snöbollsurval kan man använda om man har specifika frågeställningar och har svårt att få tag i passande intervjupersoner. Snöbollsurval sker genom att man frågar en intervjuperson om var man kan hitta andra intervjupersoner att intervjua om samma ämne. På så vis blir man hänvisad vidare och snöbollen ökar i omfång när nya intervjupersoner hittas (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2012).

5.3 Tillvägagångssätt och datainsamling

Kvale och Brinkmann (2014) delar upp arbetet med kvalitativa intervjuer i sju stadier: tematisering, planering, själva intervjun, utskrift, analys, verifiering och rapportering. Dessa stadier har vi utgått från i vårt upplägg kring studien.

5.3.1 Tematisering

Kvale och Brinkmann (2014) skriver inledningsvis om tematisering, som innebär att forskaren klarlägger temat och syftet för undersökningen. Vi avgränsade vårt arbete genom att välja frågeställning och syfte som vi sedan utgick från när vi planerade inför intervjuerna. "Det tematiska fokuset för ett projekt bestämmer vilka aspekter av ett ämne som frågorna kommer att kretsa kring, och vilka som stannar kvar i bakgrunden" (Kvale & Brinkmann 2014, s.149). Här valde vi även vilka perspektiv vi ville fokusera på för att försöka få svar på våra frågor.

5.3.2 Planering

Vi började därefter planera vår studie och dess upplägg, dels vad vi skulle göra, men även hur vi skulle hinna med rent tidsmässigt. En viktig del av planeringen är enligt Kvale och Brinkmann (2014) att forskaren skaffar sig förkunskaper om det valda temat eller ämnet för att kunna ställa relevanta frågor och ha en grund att stå på inför intervjun.

Våra förkunskaper om adoptionsprocessens utförande hämtade vi från Socialstyrelsens riktlinjer (2014). Där kunde vi läsa om socialtjänstens uppdrag i samband med adoptionsprocessen, vilka lagar som reglerade arbetet och hur processen gick till. Materialet vi inhämtade användes sedan i vårt bakgrundskapitel och lade grunden till vilka urval och vilket metodval vi gjorde.

5.3.3 Intervju

Inför intervjuerna sammanställdes två semistrukturerade intervjuguider (se bilaga 1 och 2) med olika teman, frågor och följdfrågor. Eftersom vi utgår från två olika perspektiv valde vi att göra två olika intervjuguider med frågor som riktades mer specifikt till antingen handläggarna eller adoptivföräldrarna. Dessa användes snarare som ett stöd under intervjun än som ett schema för hur intervjun skulle genomföras. På så vis tänkte vi att informationen och samtalet skulle bli mer flödande och att det fanns utrymme för sidospår. Vi gjorde övergripande rubriker med större teman, där vi sedan sorterade in underrubriker med mindre teman för att lättare kunna hålla en röd tråd under intervjuens gång. Däremot var vi öppna för spontana berättelser från intervjupersonerna.

Bryman (2011) skriver att i den semistrukturerade intervjun använder sig intervjuaren av särskilda teman men intervjupersonerna har möjligheten att själva formulera sina svar. Denna metod är flexibel men forskaren använder sig av någon form av intervjuguide som stöd. Anledningen till att metoden är flexibel är bland annat för att frågorna inte behöver komma i en viss ordning samt att andra frågor som inte ingår i planeringen också kan ställas.

Vi gjorde fyra kvalitativa intervjuer. Två parintervjuer med adoptivföräldrar, en parintervju med handläggare och en enskild intervju med en handläggare. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2012) nämner att det inte är självklart att intervjua personer enskilt. De relaterar till intervjuer om familjeförhållanden att de i dessa situationer kan vara bättre att intervjua båda makarna i ett äktenskap ihop för att få en vidare bild av deras samspel. För vår del var just samspelet mellan föräldrarna något som vi ville få med i materialet och att få höra deras gemensamma upplevelser av processen, eftersom de upplevde den tillsammans, om än på olika sätt i vissa fall. Intervjuerna med handläggarna genomfördes i båda fallen på socialkontoret där de arbetade. En av intervjuerna med föräldrarna genomfördes hemma hos dem och de andra föräldrarna intervjuades i en bokad sal på ett bibliotek. Vi hade avsatt cirka en timme för varje intervju, även om det varierade lite beroende på vilket tidsutrymme som fanns. Inför intervjuerna fick intervjupersonerna veta att vi skulle ställa frågor om deras upplevelse av adoptionsprocessen.

Intervjun bör, enligt Kvale och Brinkmann (2014), inledas med en mindre klarläggning där intervjuaren förklarar syfte, användning av exempelvis ljudinspelning och ger utrymme för eventuella frågor som intervjupersonen kan tänkas ha innan intervjun börjar. Denna kartläggning inledde vi varje intervju med. Vi förklarade vilka vi var, varför vi gjorde intervjun och öppnade upp för frågeställningar från deras sida. Vi informerade även intervjupersonerna om deras rätt att till exempel avstå från vissa frågor eller dra sig ur studien om de ville det. Intervjuerna spelades in för att möjliggöra det för oss att till fullo vara närvarande under intervjutillfället men ändå låta oss "spola tillbaka bandet" i efterhand.

5.3.4 Utskrift

Intervjuerna spelades in på våra mobiltelefoner och transkriberades för att göra det möjligt att använda citat. Vår uppfattning är att metoden gör det möjligt för alla deltagarna att komma till tals och gav oss möjligheten att ta del av informationen från intervjuerna i den kontext som de ursprungligen levererades.

Det inspelade intervjumaterialet transkriberades, vilket enligt Kvale och Brinkmann (2014) innebär att transformera från en form till en annan. De förklarar att en intervju ansikte mot ansikte är en levande social situation som urholkas mer och mer för varje steg som tas mot utskriften. Genom inspelning av ljud går kroppsspråket förlorat och genom transkriberingen faller även intonation och röst bort. "Utskrifter är kort sagt utarmade, avkontextualiserade återgivning av levande intervjusamtal" (Kvale & Brinkmann 2014, s.218).

Därför var det för oss viktigt att ge den "döda" transkriberingen liv genom att skriva in materialet i en begriplig kontext som återger vad som sagts på ett tydligt och intresseväckande sätt för läsaren.

Intervjuerna transkriberades och skrevs ut så ordagrant som möjligt, eftersom vi ville använda oss av citat och det på så vis var extra viktigt att använda intervjupersonernas meningar så som de uttrycktes från första början. Våra citat har i vissa fall finjusterats genom att ta bort överflödiga uttalanden som "hm...", "ehm..." och liknande uttryck, då vi ville underlätta för läsaren att ta till sig texten. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2012) menar att en positiv effekt av att själv transkribera sitt eget material är att man har lättare för att höra vissa svåruppfattade ord då man var med vid intervjutillfälle. En annan fördel är att vi som varit med under intervjun känner igen vårt eget material och kan därför börja med analys och tolkningar redan när vi lyssnar på materialet.

5.4 Analysmetoder

5.4.1 Innehållsanalys

För att analysera vårt resultat valde vi att utgå från Kvale och Brinkmanns (2009) beskrivning av en innehållsanalys vilket innebär att forskaren sällar ut användbar data. I vårt fall innebar det material som kunde bidra till att besvara våra frågeställningar, till exempel forskning om föräldraskap och adoptionsprocessen. Den tidigare forskningen jämfördes och sammanvävdes därefter med vårt empiriska material från intervjuerna.

Resultatet delades upp i tre huvudsakliga teman utifrån en tidslinje för att tydligt visa hur adoptionsprocessen går till: inför medgivandeutredningen, medgivandeutredning och efter medgivandeutredningen. I varje tema ingick underkategorier som exempelvis upplevelse av kontakt med socialtjänsten och resonemang kring makt eftersom det var de områden vi intresserade oss för. Anledningen till att vi delade upp datan i olika kategorier var för att lättare få överblick över processen och kunna analysera utifrån tidslinjen, vilket har blivit studiens röda tråd. Resultatet sammanbands med tidigare forskning och teori i analysen för att på så vis hitta likheter och skillnader dem emellan och på så vis dra slutsatser.

5.4.2 Meningskoncentrering

Meningskoncentrering kan användas i kvalitativa studier för att förkorta och förenkla innebörden av en längre berättelse från intervjupersonen. ”I en sådan form av meningskoncentrering kan man analysera omfattande och ofta komplexa intervjuer genom att leta efter naturliga meningsenheter och utveckla deras huvudteman.” (Kvale & Brinkmann 2009, s.222) Alltså kan man sälla ut det mest centrala ur en intervju innehåll och finna en kärna i berättelsen som man sedan låter spegla intervjupersonens verkliga mening i korthet. Eftersom vi valde att ha två perspektiv var vi även medvetna om att materialet skulle bli relativt omfattande. På så vis var meningskoncentrering ett sätt att sila bort mindre relevant data för vår studie och få fram de viktiga bitarna som vi kunde analysera för att besvara vår frågeställning.

5.5 Etiska överväganden

I studien har vi följt vetenskapsrådets (2002) krav som beskriver de grundläggande forskningsetiska principerna. Vi har vägt forskningskravet och individskyddskravet mot varandra genom att noga utforma vår frågeställning för att få svar på de frågor vi haft utan att riskera att kränka någon. Vårt ämne kan vara känsligt och privat för intervjupersonerna och därför har det varit viktigt att vi anpassat, dels vår intervjuguide, men även vårt sätt att ställa frågor. Vi ville inte riskera att någon kände sig ifrågasatt i sin upplevelse eller åsikt.

Informationskravet har vi utgått från genom att ge relevant information till intervjupersonerna om syftet och användningen, samt om att deltagandet var frivilligt. Deltagarna hade även rätt att avbryta sin medverkan (Vetenskapsrådet 2002). Vi tog hänsyn till samtyckeskravet då vi fick samtycke till villkoren för deltagande från intervjupersonerna innan intervjuerna genomfördes (Ibid). De informerades om att deltagandet när som helst kunde avslutas och att de hade rätt att välja att avstå från att svara på frågor.

Intervjupersonerna har anonymiserats, vilket är en del av konfidentialitetskravet. De fick information om att deras uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt och att information som kan avslöja deras identitet, exempelvis namn och hemstad, utelämnas i uppsatsen (Vetenskapsrådet 2002). Det är vårt ansvar att noga överväga vilken typ av information som används och i vilken omfattning för att undvika identifiering. Det var även viktigt att vi förklarade detta för intervjupersonerna för att de skulle känna trygghet och kunna anförtro sig åt oss.

Intervjuerna spelades in och vi utgick från nyttjandekravet, vilket innebär att vi var de enda som fick ta del av ljudfilerna och att intervjuernas innehåll endast användes i textformat i studien (Vetenskapsrådet 2002).

Enligt de forskningsetiska rekommendationerna bör forskaren ge deltagarna tillfälle att ta del av etiskt känsliga avsnitt, kontroversiella tolkningar etc. innan det publiceras. Då vår studie kommer att vara tillgänglig för allmänheten fick intervjupersonerna information om att de har rätt till att få läsa materialet innan studien publiceras (Vetenskapsrådet 2002).

Syftet med detta har varit att ge intervjupersonerna möjlighet att invända om vi misstolkat ett specifikt citat eller stycke. Ingen av intervjupersonerna har krävt att få läsa innan publicering, men kommer att få ta del av den färdiga studien.

5.6 Reliabilitet och validitet

Vi har försökt att verifiera vår studie genom att tydliggöra grundtanken med hur vi genomförde den, varför vi valde att göra så, samt varför inte? På så vis har vi försökt att göra studien tillgänglig för läsaren och redovisa hela processen.

Detta är viktigt för att läsaren ska förstå våra val och utgångspunkter under processen.

Moisander och Valtonen (2006) föreslår två sätt att främja reliabiliteten i kvalitativa studier.

För det första menar de att man bör göra hela processen, från planering till resultat,

transparent genom noggranna beskrivningar av arbetet. För det andra bör man

uppmärksamma hur analysen av materialet har gått till så att det blir tydligt varför man gjort

särskilda tolkningar och varför man uteslutit andra. Genom att i metodkapitlet grundligt

förklara hur studien växt fram försöker vi göra vårt arbete transparent och begripligt för

läsaren.

Eftersom det finns en stor mängd forskning om adoption har det varit väsentligt för oss att göra vissa avgränsningar genom att förhålla oss kritiska gällande exempelvis vilken data vi anser vara nödvändig. Till exempel har vi valt att intervjua föräldrar som adopterat från 2010 och framåt för att försäkra oss om att informationen de gav är av betydelse fortfarande. Vi har även fått värdera vilka frågeställningar vi velat utveckla allt eftersom under skrivandets gång. Eriksson och Hultman (2014) menar att det inom forskningen är mycket viktigt att inta ett kritiskt tänkande. De skriver att det finns fyra huvudsakliga syften till kritiskt tänkande: Att skapa fler och bättre handlingsalternativ, att skapa säkrare slutsatser, att tydliggöra konsekvenser och att spegla mångfald. I vår studie har en konsekvens varit att den baseras på retrospektiv data, eftersom intervjupersonerna berättat om adoptionsprocessen ca fem år efter att de upplevde den.

Vi har utgått från två olika intervjuguider, en riktad till handläggare och en riktad till adoptivföräldrar, som vi har använt mer som ett stöd än som en mall. På så vis skulle ytterligare intervjuer kunna variera i exempelvis tidsomfattning och antal frågor etcetera.

Kvale och Brinkmann (2009) skriver att en intervjuares reliabilitet har att göra med studiers tillförlitlighet men menar att det är svårt att utgå från reliabilitet som intervjuare eftersom intervjusituationer varierar. Därmed kan intervjun skilja sig åt gällande frågeformuleringar, följdfrågor, oavsiktligt ledande frågor och så vidare. De skriver även att man riskerar att motverka improvisation och kreativitet om man som intervjuare lägger för stor vikt på reliabiliteten och struntar i att ställa spontana frågor.

Eftersom vi har valt att utgå från ett maktperspektiv har vi även resonerat mycket kring den makt vi har haft i egenskap av intervjuare. Kvale och Brinkmann (2014) pekar på att en forskningsintervju inte ska misstas för en öppen och fri dialog, utan att det handlar om professionellt samtal med en utpräglad maktasymmetri mellan forskare och intervjuperson.

Vidare skriver de att maktskillnaden bygger på flera olika asymmetrier som uppstår mellan de olika parterna. Till exempel kan intervjuaren ha en större vetenskaplig kompetens och ett större tolkningsföreträde. Intervjuaren bestämmer vilket ämne som diskuteras, vilka frågor som ställs och när intervjun är slut. Dessutom, menar författarna, kan intervjun vara en manipulativ dialog där intervjupersonen är omedveten om det verkliga syftet eller frågeställningen. "En forskningsintervju kan följa en mer eller mindre dold dagordning. Intervjuaren vill kanske skaffa sig information utan att intervjupersonen är medveten om vad intervjuaren är ute efter" (Kvale & Brinkmann 2014, s.52). Däremot påpekar författarna att makten inte behöver utövas av intervjuaren på ett avsiktligt vis, utan att det kan ske outtalat i samspel med intervjupersonen. Exempelvis att intervjupersonen säger det som den tror att intervjuaren vill höra. På så vis har vi under intervjuerna reflekterat över vår egen makt och inverkan.

Jacobsen (2012) skriver att faktorer kring intervjuaren som utseende och kroppsspråk kan ha inverkan på intervjupersonen och att denna "undersökareffekt" kan leda till att resultaten avspeglas av de båda parterna och deras interaktion. Eriksson och Hultman (2014) skriver att intervjuareffekten (eller undersökareffekten) uppstår genom samspel mellan intervjuare och intervjuperson och att det kan få negativa konsekvenser för studiens resultat. Vi har försökt att formulera oss liknande till våra intervjupersoner och ge ett liknande intryck för att undvika denna intervjuareffekt. Däremot är den uppfattning de fått av oss inget vi kunnat styra över, utan snarare något vi har fått reflektera kring.

Validitet används inom samhällsvetenskapen för att avgöra om man har fått ett resultat eller en slutsats som besvarar ens frågeställning; alltså om man mäter det man vill ha ett mått på (Kvale & Brinkmann 2009). För att försöka uppnå hög validitet har vi designat studien så att den kunde ge relevanta slutsatser. Exempelvis valde vi att göra en kvalitativ studie för att vi vill ta reda på personers upplevelser av adoptionsprocessen så det hade varit svårt att ställa frågor i en enkät. Vår tanke var även att ställa frågor som kunde besvara vår frågeställning. Därför övervägde vi vem vi ställde frågorna till och vad de potentiella intervjupersonerna i fråga kunde berätta om ämnet.

6. Resultat

I detta kapitel kommer det insamlade materialet från intervjuerna att redovisas utifrån tre teman: tiden inför medgivandeutredningen, under medgivandeutredningen och efter medgivandeutredningen. Intervjupersonerna kommer att gå under namnen: mamma1, pappa1, mamma2, pappa2, handläggare1, handläggare2 och handläggare3.

6.1 Inför medgivandeutredningen

6.1.1 Anledning till adoption

En av våra frågeställningar till adoptivföräldrarna var deras anledning till adoptionen. Mamma1 berättade att sedan hon var liten har hon alltid kunnat tänka sig att adoptera. Eftersom hon och hennes man tränade på elitnivå tills de var ca 35-40 år så kände de att det var för sent att skaffa egna barn. På så vis bestämde de sig för att adoptera istället.

Mamma2 och pappa2 uppgav att när de skulle få sin andra son så var det en mycket komplicerad förlossning som ledde till operationer och en sjukdomsperiod. Efter ett tag när det värsta traumat hade lagt sig så kände båda att de gärna ville skaffa ett till barn. Mamma2 ville inte genomgå en graviditet till utan kände att en adoption skulle vara ett mer ”okomplicerat” sätt att få barn, sedan kändes biologin inte viktig för henne.

6.1.2 Riktlinjer

Vi frågade handläggarna om de arbetar efter några riktlinjer i adoptionsärenden och Handläggare1 uppgav att de riktlinjer hon följer är från Socialstyrelsen och rekommendationer från myndigheten för internationella adoptioner (MIA).

Handläggare3 berättade att det finns förarbetade riktlinjer från Socialstyrelsen (2014) och MIA som kan användas vid en medgivandeutredning och som sätter ramarna för hur en utredning bör se ut. Till exempel att de blivande adoptivföräldrarna ska få kunskap om anknytning och dess betydelse i förhållande till ett eventuellt adoptivbarn.

Handläggare2 sa att i en medgivandeutredning ska de ha enskilda och gemensamma samtal, de ska göra ett hembesök och om föräldrarna har barn sedan tidigare så träffar de barnet och begär också in intyg från förskola och skola rörande barnet. Vid adoption med en ensamstående förälder har de nätverksmöten för att se hur nätverken kan finnas där för det blivande barnet. De begär även in referensuppgifter som bör vara någon annan familjemedlem eller bekant som ska för dem beskriva den sökande för handläggarna. Föräldrarna ska lämna in olika papper om bland annat hälsotillstånd via läkarintyg, uppgifter från kronofogden, polisen och socialregistret.

Handläggarna berättade att det finns nationella riktlinjer som ska uppfyllas och att de utgår från dem under utredningen. De utgick även från en handbok som handläggare kan få vägledning av. Det finns även riktlinjer för vilka frågor som ska ställas vid medgivandeutredningen men handläggarna skapar egna formuleringar.

6.1.3 Föräldrautbildningen

Då de blivande adoptivföräldrarna, enligt lag, behövde delta i en obligatorisk föräldrautbildning intresserade vi oss för vad de visste om adoption sedan tidigare. Det framkom att deras tidigare kunskap var mycket knapp. Mamma1 och pappa1 kände ett par som hade adopterat från Sydafrika och uppgav att de hade möjlighet att fråga dem en del om adoptionsprocessen.

Intervjupersonerna berättade för oss att de hade fått gå en föräldrautbildning innan de blev utredda av socialtjänsten. Mamma1 och pappa1 berättade att de väntade länge innan de fick gå föräldrakursen eftersom den inte hade kommit igång. Kursen var ca fem gånger i månaden och där fick de blivande adoptivföräldrarna sitta i små grupper och diskutera adoption och olika scenarier som kan uppstå kring adoptionen. De tyckte att kursen var bra och tyckte att alla blivande föräldrar borde gå kursen, inklusive biologiska föräldrar.

I intervjun med mamma2 och pappa2 framgick det också att de tyckte att föräldrautbildningen var bra och betydelsefull. De gick en intensivkurs under två helger i Stockholm. De tyckte att det var ett bra tillfälle att verkligen tänka på vad de gav sig in på även om de inte upplevde att de lärde sig så mycket nytt om föräldraskap och barn.

Mamma2: Ja men det är jättebra. Alla, oavsett på vilket sätt man får barn på, skulle ju behöva sitta ner och resonera med andra om det ena och det andra så anknytning och barnmat och allt vi gick igenom och sen förstås adoption, det var därför vi var där. Men det var jättebra.

Pappa2: Men framför allt faktiskt att träffa andra och det var mer kopplat till adoptioner i och för sig då, allas funderingar och sitta och prata med folk. Vilket i sig inte var en utbildning men det var ju, det kändes meningsfullt.

Vidare sa pappa2 att föräldrautbildningen också förberedde föräldrarna för att bli utredda av socialtjänsten. De ansvariga för kursen hade sagt att de föräldrar som inte hade några leksaker i hemmet borde tänka på att köpa hem leksaker inför hembesöket för att visa att man har utrymme att välkomna ett barn i hemmet. De tyckte att det var lite "skumt" att föräldrautbildningen "varnade" för socialtjänsten genom att ge olika tips och råd på vad man bör tänka på i mötet med socialtjänsten. De uppgav att de förstod om det fanns föräldrar som kanske var lite oroliga efter att ha blivit "varnade" på utbildningen, men det var inte något som de kände sig oroliga för.

6.2 Medgivandeutredning

6.2.1 Första mötet

Vi frågade hur föräldrarna upplevde det första mötet med socialtjänsten och vad de mindes från det som sades. Mamma2 och pappa2 berättade om ett möte som de trodde sig minnas var deras första med socialtjänsten. Mötet hölls i ett kontor hos socialtjänsten och med vid besöket var den ansvariga handläggaren och hennes chef. Pappa2 förklarade vad han uppfattade att mötet handlade om:

Vi hade i alla fall någon sorts intervju där de ville att vi skulle övertyga oss själva om att det var rätt att adoptera, så som de la fram det lite grann. Ja: risker och problem och alla saker som kan hända och allt möjligt. Varnade lite grann för det på ett ganska balanserat vis. (Pappa2)

Vi frågade handläggarna om hur det första mötet kan se ut med de blivande adoptivföräldrarna och de svarade att det första mötet handlar om att delge de sökande all fakta som är nödvändig för att de ska förstå vad en ansökan innebär. Handläggare1 berättade att det första mötet är ett informationsmöte med paret där handläggarna bland annat tar upp hur utredningsprocessen går till och att de blivande föräldrarna måste gå en föräldrautbildning.

Det är ett ganska ytligt samtal, man får en inblick, man frågar, eller mer så att de får tänka på om de har någon speciell sjukdom att de pratar med sin läkare och vad den kan ge. För det är ofta att ge en prognos att man håller sig frisk och pigg de närmsta 20 åren, det är så man tänker. (Handläggare1)

Hon uppger att de vanligaste frågorna vid det första mötet är kring väntetider, utredningen och hembesök.

Det är en ovan situation bara det här att man säger utredning. Det vi har pratat om är att vi slänger oss med de här orden, det är ingenting för oss, utredning, men det är jättestort för de som inte jobbar med det, att man blir granskad. (Handläggare1)

Handläggare2 sa att på det första mötet med paret pratar de kort om hur en medgivandeutredning går till i stora drag. Hon uppger också att paret får information om att de behöver ställa sig i kö till en adoptionsorganisation samt att de behöver gå en föräldrautbildning. Hon berättade vidare om det första mötet i medgivandeutredningen om så att hon hennes kollega sitter i samtal med paret ca en och halv timme per gång.

I första mötet är det väldigt mycket information hur utredningen kommer att gå till och vilka kontakter som kommer att göras. Så planerar vi en utredningsplan så de vet när de ska komma hit. Så det är första mötet, det är väldigt mycket information så att säga. Sen så kanske vi ställer lite, kanske går igenom deras aktuella situation, vad de gör och vad de jobbar med och vart de bor. (Handläggare3)

De berättade att det är viktigt att etablera en bra relation innan de går in på de tuffare bitarna i utredningen. Eftersom de under utredningen och uppföljningen träffar adoptivföräldrarna ca 10-15 gånger, blir det mest fokus på informera om adoptionsprocessen i det första mötet. På så vis får de sökande de nödvändiga kunskaper som behövs innan utredningen påbörjas.

6.2.2 Upplevelse av kontakten med handläggarna

En del av vår frågeställning var hur adoptivföräldrarna upplevde kontakten med socialtjänsten, vilken till stort präglas av den medgivandeutredning som är själva syftet med kontakten. Därför frågade vi dem hur det kändes att bli utredda av socialtjänsten.

Mamma1 och pappa1 uppgav att de, till att börja med, hade varit i kontakt med en handläggare som inte följde de riktlinjer som fanns, utan "körde sitt eget race". Rapporten som skrevs i ärendet såg mer ut som dagboksanteckningar och paret upplevde att saker och ting inte gick rätt till. Konsekvensen av detta blev att de inte fick godkänt första gången de ansökte, eftersom de enligt handläggaren var för gamla.

Då överklagade de beslutet till Länsstyrelsen och fick genomgå en ny utredning med en annan handläggare. Resultatet av den andra utredningen blev ett medgivande till att få adoptera, och inte nog med det paret fick adoptera ännu ett barn ett par år senare.

Det var väldigt svårt tyckte jag, för vi själva såg att den här första rapporten inte stämde överens med hur de ska se ut och... De hade även skrivit saker som inte stämde- hon hade missuppfattat saker. Och det var så svårt sen att få det ändrat och det tog sån tid sen innan vi fick en ny som kunde gå in och skriva om så att det var rätt. Det är lite tungrott så. (Mamma1)

Paret upplevde att den första handläggaren hade varit för fäst i vad riktlinjerna föreskrev att hon glömde bort att se till dem som individer. Pappa1 förklarade vad han tänkte kring riktlinjerna för adoption:

Ja man ska ju följa dem men man ska ju även vara liksom lite... pragmatisk i sitt sätt. Men man måste ju ändå liksom följa hur det är uppställt på ett vis. För vi var ju för gamla bägge gångerna, enligt riktlinjerna, men eftersom nämnden tyckte att vi var ungdomliga, vi har bra kondition och sådär och fysik så kunde man liksom säga: ja men det är väl inte något problem. (Pappa1)

Pappa1 berättade att det var en mycket jobbig situation de hamnade i, eftersom de fick sitta i varsitt rum och intervjuas av handläggare i ca 5 timmar. Paret tyckte därför att det var viktigt

att handläggaren är öppen och ödmjuk inför att det är en pressad situation för de blivande adoptivföräldrarna när de blir utfrågade i detalj om mycket personliga ämnen. De menade att uttalanden som görs i en påfrestande situation lätt kan låta fel eller uppfattas fel.

Paret fick frågan om vad det var för typ av frågor de fick besvara under utredningen. Pappa1 hade svårt att minnas, men uppgav att det nog inte fanns något som de inte hade svarat på redan, eftersom de hade fått frågor om i stort sett allt.

Mamma1: Man skulle beskriva uppväxten, hur den var och...

Pappa1: Våra relationer med varandra och värderingar och...

Mamma1: Och hur vi löser konflikter, oss emellan och kontakten med mormödrar och farmödrar och alla släktingar och vänner och allting. Vad vi har för nätverk, det var det mycket frågor omkring.

Mamma1 uppgav att det kändes som att ett år gick till spillo efter det första avslagsbeslutet, eftersom det tog sådan tid att få beslutet ändrat och att det var slöseri med tid i en redan så tidskrävande adoptionsprocess. Hon menade att den inställning som Socialförvaltningen i kommunen hade var att de inte kunde göra misstag och att den inställningen gjorde överklagningsprocessen mer trög.

Mamma2 och pappa2 upplevde att deras adoption gick förvånansvärt fort. Enligt deras resonemang kunde detta bero på att de hade två barn tillsammans sedan tidigare och att de bodde i en mindre kommun, vilket innebar att det kunde skilja sig åt gällande tid och resurser jämfört med en större kommun.

Från det att vi anmälde oss till kommunen då till dess att apparaten spottade ut ett beslut så hade det inte tagit särskilt lång tid, jag vet ju att i större kommuner som Stockholm, Göteborg tar det väldigt mycket längre tid för att det är så många fler som är inne i samma procedur. (Mamma2)

Paret upplevde även att dialogen mellan dem och socialtjänsten var väldigt bra och var nöjda över att de fick ett snabbt godkännande. Mamma2 uppgav skrattande att:

Det står på ett papper att vi är lämpliga som föräldrar och det var det ju tur att det stod. Vad hade vi gjort med de andra barnen annars? (Mamma2)

Vi frågade även intervjupersonerna om deras upplevelse av att utredas av socialtjänsten.

Ja du det var en lång resa! Jag vet inte hur mycket vi ska ta upp. Det var lite jobbigt, var det ju och sen vart det bra. (...) Ja men det är väl bra att man kartlägger livet och kollar upp såna saker men nackdelarna tror ju jag är att det är många som... blir ganska pressade alltså. Nu var vi ju vana, vi är ju... Vi har ju tävlat hela vårt liv så att vi är ju vana vid att ha press på oss, men det är ju ändå svårt i en intervjusituation att göra sig rättvis. Trots allt tycker jag... Det är väl en nackdel att det trots allt är ganska pressat när man väl sitter där. (Pappa1)

Mamma1 berättade att hon ansåg att det var viktigt att handläggarna har en lugnande effekt och på så vis får en att slappna av och känna att man kan lita på dem. Hon uppgav att det kändes positivt att man fick fundera över olika saker man inte tänk på tidigare. Mamma2 och pappa2 hade en annan syn på upplevelsen av att bli utredda av socialtjänsten och berättade att de inte tyckte det var obehagligt. Deras handläggare var väldigt bra för att

6.2.3 Syfte med utredning

Vi frågade handläggarna vad de upplevde att syftet är med att genomföra en medgivandeutredning. Handläggare1 uppgav att den främsta anledningen är att försäkra sig om att paret är kapabla till att ta hand om ett barn som i många fall varit med om svåra upplevelser redan i tidig ålder.

Det var en på en kurs som sa att det är ett nej som ska suddas ut, alltså att de här ska övertyga mig att de är superbra föräldrar för de ska ta hand om ett barn som redan har varit med om separationer. Man måste liksom vara extra bra förälder för att fixa det. Så medgivandet är ju liksom en stämpel på att man är godkänd som förälder. (Handläggare1)

Handläggare2 och handläggare3 uppgav att det är viktigt att samhället har gjort vad det kan för att garantera att de som adopterar har förmåga att ta hand om ett barn med allt vad det innebär. Exempelvis att kunna ge barnet en trygg och kärleksfull uppväxt. De påtalade även att adoption innebär en möjlighet att bli förälder och att de sökande inte ska missta möjligheten för en rättighet och tro att de ska få skaffa barn bara för att det är något de gärna vill. Vidare förklarade de att utredningen har tre grundfunktioner:

Dels så ska det vara ett underlag för socialnämnden att fatta ett bra beslut på. Och dels, om man säger att det blir ett ja, så är ju det ett underlag för adoptionsorganisationen att matcha med givarlandet. Och dels är det ju också en process för de blivande föräldrarna: vad är det vi ska tänka på och vad är det vi vill att det ska bli. Alltså det blir en mental process att bli adoptivförälder. (Handläggare2)

6.2.4 Egenskaper som eftersöks

Vi undrade vad handläggare utgick från när de gjorde bedömningen av adoptionsärenden och frågade därför vilka egenskaper de eftersökte hos de blivande adoptivföräldrarna. Handläggare2 och handläggare3 nämnde till att börja med de krav som finns enligt riktlinjerna, exempelvis att om ett par söker så ska de vara gifta.

Man får inte vara yngre än 25, men man bör inte vara äldre än 42 när man gör ansökan. Man ska titta på hälsan, därför att det handlar ju om att vara förälder under lång tid, inte bara här och nu, utan 20-25 år kanske. (Handläggare2)

De tog även upp olika egenskaper som de ansåg var viktiga för att de skulle ge ett godkännande. Bland annat kunskap, dels om sig själv men även om sin partner och barnets behov.

Att bli förälder och vara förälder är ju bland det viktigaste du kan vara. När du får ett nyfött barn, vilket de flesta får, ja då går det liksom i sin takt, men här får du ett barn som kanske är tre år som har sin kultur, den har sin identitet, den pratar inte samma språk, de vet inte så mycket. Så man måste ju liksom ha insikt i hur man hanterar svåra situationer; hur fungerar jag i det, hur fungerar min partner. Så att det är ju en egenskap att man är ganska samspelta och öppna. (Handläggare3)

Handläggare2 påpekade att det till stor del handlar om barns behov och att handläggarna hela tiden försöker att utgå från ett barnperspektiv. Hur föräldrarna förhåller sig till att det har ett annat ursprung, en annan bakgrund och en annan religion.

Hon menade att det är viktigt eftersom det är värdefullt för barnet och dess identitetsutveckling att få veta så mycket som möjligt om sitt ursprung och att det därför finns en öppenhet kring det från adoptivföräldrarnas sida.

Alltså man tar inte ett barn och så blir det vårt. Man är förälder, man får förvalta det. Man förvaltar hela barnet som kommer så att säga, genom att hjälpa dem att bli hela genom att hjälpa dem att svara på så många frågor som helst. (Handläggare2)

6.2.5 Orsaker till avslag

Vi undrade om det fanns något exempel som skulle kunna orsaka avslag på en ansökan. Fanns det exempelvis någon positiv egenskap som uppvägde bedömningen för de par som riskerade att få avslag på beslutet.

Ja det finns mycket, men alltså du kan ju ha en bakgrund som sätter igång tankar hos mig att hur ska du kunna möta upp ett barn i olika situationer. Sen behöver det inte betyda att har du haft en tuff bakgrund så är du ingen bra förälder men du måste ha bearbetat det och tagit dig vidare så att du kan använda de erfarenheterna i ett bra föräldraskap. (Handläggare1)

Handläggaren berättade vidare att sjukdomar, som exempelvis psykiska sjukdomar, missbruk, olika kriser de sökande gått igenom, arbetslöshet och ansträngd ekonomi kan vara olika faktorer som kan leda till att medgivandeutredningen inte blir godkänd.

Handläggare2 och handläggare3 berättade att hälsa och ålder skulle kunna vara något som skulle kunna bidra till avslag

Man tänker på att den här åldern ska matcha fertiliteten för biologiska barn.
Man är ju liksom föräldrar i mer än 18 år, alltså man ska ju hinna finnas med... under lång tid. (Handläggare3)

Även personliga egenskaper kan ligga till grund för ett avslag. Till exempel fall där handläggarna upplever att det inte finns den insikt eller kunskap som krävs för att kunna vara förälder och sätta sig in i barns behov. Handläggarna menade att sådana personliga brister var mer subtila och att de därför även var svåra att bedöma.

6.2.6 Resonemang kring makt

Eftersom vi utgår från maktperspektivet frågade vi handläggarna hur de resonerade kring sin maktposition i mötet med blivande adoptivföräldrar. Samtliga uppgav att de inte upplevde att maktskillnaden blev särskilt påtaglig i just adoptionsärenden. Handläggare1 förklarade att en möjlig orsak till detta kunde vara att det blev en mer jämställd maktposition jämfört med andra familjerättsärenden, där det oftast handlar om att utreda huruvida ett barn far illa.

Som myndighet och som myndighetsutövare så har vi oerhörd makt men jag kan nog tänka att i adoptionsärendena så möter man, vad ska man säga, mer jämställda människor, det är oftast utbildade, lyckas bra i arbetslivet, det som fattas är barn på något sätt (Handläggare1).

Vidare resonerade hon kring att utredningen inte är så ingående utan att det mest handlar om att försöka säkerställa att de blivande adoptivföräldrarna har förmåga att ta hand om ett adoptivbarn, vad det barnet än kan medföra. Hon menade annars att risken är att paret tar på sig för mycket och att barnet får uppleva ännu en splittrad familj om det vill sig riktigt illa. handläggare2 och handläggare3 påtalade att de inte kände att de hade någon maktposition i själva utredningen, eftersom det mest handlade om att inhämta nödvändig information om paret och att ha en dialog med dem. Handläggare2 hoppades att makten inte upplevdes som en märkbar maktposition i mötet.

Sen så är det ju så att de vet ju att de är beroende av vad vi anser. Det är faktiskt inte vi som fattar beslut utan vi har inte den delegationen utan det är vår socialnämnd. Men jag tror jag förstår, vi är de som sitter och ska göra bedömningen så att säga (Handläggare3).

De pekade på att de oftast försöker att avdramatisera mötet genom att vara öppna med att de förstår hur nervöst de måste vara för paret när det vet att de är där för att bli bedömda. Deras erfarenhet var dock att mötena ofta ledde till goda samtal med många skratt, men att de var medvetna om att föräldrarna är införstådda med att de är där för att få en bedömning.

Men det är klart att är man i sån situation att man kommer hit och ska göra en utredning, analys och bedömning om de är okej eller inte, då är det klart att det är en väldig anspänning. Men det försöker vi prata om och vi försöker göra det så avslappnat som möjligt. (Handläggare2)

6.3 Efter medgivandeutredningen

6.3.1 Uppföljning

Vi intresserade oss för hur kontakten såg ut med handläggaren efter att ett beslut hade fattats. Dels under väntetiden innan barnbeskedet, men även efter att paren hade fått bli föräldrar.

Mamma1 och pappa1 hade inte haft någon kontakt alls under väntetiden och upplevde det som negativt eftersom de tyckte att de borde haft någon mer regelbunden kontakt för att stämma av situationen. Däremot hade de fått chansen efter att de hade kommit hem med barnen.

Pappa1: Jo men efter har vi ju fått, i och med återrapporterna så har man ju chansen att ställa frågor i alla fall. Och det är ju ganska bra, för ibland så blir man ju ganska ensam.

Mamma1: Men det har ju aldrig varit någon från socialförvaltningen som har ringt och frågat hur det går eller hur vi har det eller någonting sånt, utan det är bara de här formella träffarna.

Även Mamma2 och pappa2 uppgav att de inte hade haft någon kontakt med handläggaren under själva väntetiden, utan att det snarare var adoptionsorganisationen som hade uppmanat dem att ta kontakt med socialtjänsten efter att de hade fått ett barnbesked. Då behövde handläggaren vara med och göra en förnyad utredning, utifrån att paret fått veta att de hade möjlighet att adoptera ett specifikt barn. Utredningen handlade om huruvida paret var lämpliga att ta hand om just detta barn och när de godkändes skulle handläggaren fylla i en mängd papper som skulle skickas som intygan till ursprungslandet. Pappa2 påtalade dock att det inte var så mycket personlig kontakt med handläggaren utan mest handlade om pappersarbete.

Paret berättade att kontakten med Socialtjänsten upptogs igen när uppföljningsrapporterna skulle in, men att det troligen var på grund av ursprungslandets principer gällande uppföljning snarare än det svenska samhällets riktlinjer. På frågan om vad de fick delge i uppföljningen svarade de:

Mamma2: Ja men väldigt mycket om tillväxt och anknytning och hur går det för barnet och om det utvecklas som det ska.

Pappa2: Det sociala och även frågor om barnets bakgrund- om vi pratar om det och på vilket vis. Det vet jag att de har skrivit om varje gång, eftersom de frågat om vi har pratat om hennes bakgrund. Om vi har pratat om Asien eller vad det nu kan vara. Ganska bra också tycker jag.

Vi frågade handläggarna hur uppföljning ser ut och de svarade att länder som Kina, Sydkorea och Colombia har ett stort antal uppföljningsrapporter. Hur omfattande uppföljningsrapporterna bör vara skiljer sig åt beroende på land.

6.3.2 Stöd och hjälp

Vi hade en fråga kring hur adoptivföräldrarna upplevde stöd och hjälp från socialtjänstens sida efter att kommit hem med barnet. Mamma1 och pappa1 sa att det inte upplevde något aktivt stöd. Om de skulle behöva stöd i dagsläget skulle de i huvudsak vända sig till andra adoptivfamiljer.

Mamma2 och pappa2 berättade att de kände att de fick det stöd de behövde från socialtjänsten. De trodde att om det skulle vara något de funderade på i dagsläget så skulle de få stöd från handläggaren. De uppgav dock inte att de hade reflekterat över att de skulle behöva något särskilt stöd.

Vi frågade också handläggarna vilket stöd och rådgivning adoptivföräldrarna kan få i efterhand från socialtjänsten. Handläggarna tyckte att adoptivföräldrar kan behöva ha stöd gällande exempelvis anknytningen till sitt barn, då barnet har varit med om separationer innan det kommit till föräldrarna. Adoptivföräldrarna har möjlighet att vända sig till socialtjänsten om det dyker upp något som de funderar över.

Alla kan vända sig till socialtjänsten för rådgivning men jag tänker på något sätt att man har byggt en relation till de här adoptivföräldrarna och man har förmedlat till dem att vad det än är så ringer ni så om jag inte kan det så slussar jag vidare. Är det ett litet barn så har det också kontakt på BVC runt hälsan så att de slussas vidare där om det skulle vara något. Men det här med relationsproblematik eller så då ska det vända sig till oss. (Handläggare1)

Handläggare2 berättade att socialtjänsten erbjuder föräldrarna Marte Meo tillsammans med barnet om det skulle finnas behov av det, men det är upp till föräldrarna att kontakta dem. Hon uppgav att Marte Meo handlar om samspelet mellan barn och förälder och anknytning så att föräldrarna kan få hjälp om det skulle vara någonting. Ofta handlar det om att lotsa familjerna vidare till exempelvis barn- och ungdomspsykiatri (BUP), insats gällande föräldrastöd eller till en särskild enhet som står för behandling eftersom det inte är en del av handläggarnas uppdrag. Föräldrarna kan även få lotsning av adoptionsorganisationerna.

Ofta är de flesta föräldrarna väldigt resursstarka och ofta väl pålästa. Skulle det vara något problem eller att barnet visar reaktioner så är de ganska lyhörda och försöker ganska fort att söka hjälp. Så har man ofta nätverk med andra [deltagarna] i de här kurserna. (Handläggare3)

6.3.3 Förslag till förändringar i adoptionsprocessen

Eftersom vi ville förstå hur föräldrarna hade upplevt adoptionsprocessen, vad som fungerade bra och vad de upplevt som mindre bra, ville vi även veta vad de skulle vilja ändra på. Båda paren framhöll att det var mycket negativt att det tog lång tid innan barnbeskedet kom och att väntelistorna ofta var långa hos adoptionsorganisationerna.

Det fanns även en del problematik kring hur saker och ting sköttes i ursprungsländerna, vilket båda paren menade var svårt för Sveriges socialtjänst att ändra på. Mamma1 och pappa1 påtalade bland annat att man kunde göra förbättringar gällande rutinen för när barnen skulle hämtas. De menade att det skulle behövs mer tid för barnet att vänja sig vid dem som personer innan de skulle resa hem. I Sverige tyckte de att det kunde ses både som en för- och nackdel att kommuner gör olika när de efterföljer riktlinjerna. De upplevde att vissa kommuner är stenhårda gällande exempelvis åldersbegränsningen för adoptivföräldrar, medan andra kommuner gör en mer individuell bedömning.

Mamma2 och pappa2 menade att en förändring borde ske i föräldrautbildningen, alternativt under utredningen. De fick veta att deras barn hade ett syskon som också adopterats till Sverige och ville därför försöka möjliggöra ett möte för barnens skull. Det visade sig då att de andra adoptivföräldrarna inte ville ha någon kontakt, varför deras plan grusades. Mamma2 tyckte att blivande adoptivföräldrar borde förberedas för att eventuellt låta sitt barn träffa sin biologiska familj, så att situationen inte blir främmande eller skrämmande om den väl dyker upp. Hon menade att om föräldrarna borde presenteras för idén redan under exempelvis föräldrautbildningen och får resonera kring vad ett möte skulle ha för för- och nackdelar. På så vis kanske slutsatsen skulle bli att de såg till barnets bästa, istället för till sin egen osäkerhet kring ett eventuellt möte.

Eftersom vi frågade efter adoptivföräldrarnas åsikter kring vad som borde ändras, ville vi även ta reda på vad handläggarna hade för förslag till förändring. Handläggare1 pekade på en förändring som redan förbättrat processen enligt henne: att föräldrautbildningen blev ett obligatoriskt moment. Hon trodde att det kan bero på att paren når en viss insikt under utbildningens gång och att de förbereds på ett bra sätt genom olika övningar och genom den omfattande information som erbjuds.

Handläggare2 och handläggare3 tog upp problematik som de inte kunde styra över kring givarländernas organisering. Dels utifrån att det tar lång tid, men även utifrån att det ibland sker förändringar som gör att länderna vägrar låta svenska par adoptera. De pekade på att det kan bero på politiska beslut och kulturella skillnader och nämnde samkönade äktenskap och ensamstående föräldrar som exempel.

7. Analys

Nedan presenteras tre utvalda teman som benämns inför medgivandeutredningen, under medgivandeutredningen och efter medgivandeutredningen. Dessa teman analyseras utifrån teorier om makt och tidigare forskning.

7.1 Inför medgivandeutredningen

7.1.1 Anledning till adoption

Mamma1 och pappa1 berättade att de valde att adoptera för de kände att de var för sent att skaffa egna barn eftersom de tränat på elitnivå tills de var 30-35 år gamla. Mamma2 och pappa2 sa att de hade varit med om en jobbig förlossning och ville därför inte genomgå en till förlossning så de valde istället att adoptera. De valde att adoptera från Asien då det var kortast väntetid där. Även Bergquist et al. (2008) pekar på att väntetiden under adoptionen varierar beroende på vilket land barnet kommer från.

Infertila par i en studie som Daniluk och Hurtig-Mitchell (2003) skriver om, såg adoption som en sista utväg till att få barn eftersom de tidigare försökt skaffa barn länge men inte lyckats. Det framgick i deras studie att adoptivföräldrarna kände rädsla för att barnet inte skulle bli accepterat som en äkta familjemedlem och därför var orsaken att de valde adoption som ett sista alternativ. Känslor så som frustration och ilska uppstod hos adoptivföräldrarna då de kände att de behövde försvara sitt beslut att adoptera. Mamma2 och pappa2 valde att adoptera trots att de kunde skaffa ett biologiskt barn om de ville. Det framgick inte av intervjuerna om adoptivföräldrarna kände rädsla eller oro för att barnet inte skulle bli accepterat som en äkta familjemedlem. Ingen av adoptivföräldrarna har något problem med att de inte har biologiska band till sina barn eller att utseendet på barnet inte överensstämmer med familjen för övrigt.

7.1.2 Riktlinjer

Handläggarna använder sig av Socialstyrelsens handbok med riktlinjer och rekommendationer från Myndigheten för Internationella Adoptioner (MIA) när de gör en medgivandeutredning. Det framkom att det var betydelsefullt att ha riktlinjerna att utgå från som ett stöd i utredningen. Enligt Socialstyrelsen (2014) är syftet med handboken att göra det lättare för handläggare att använda sig av lagar som berör adoption. Det framgår även att det är viktigt att utredningarna och bedömningarna stämmer överens med aktuell forskning och teori om barns utveckling och föräldraskap. Riktlinjerna och rekommendationerna ger dock utrymme för tolkningar hos handläggarna, vilket i sin tur kan leda till varierande bedömningar i medgivandeutredningen. Lindgren (2006) menar att adoptionsprocessen influeras av samhällets politiska beslut och kulturella föreställningar om barn, vilket i sin tur påverkar handläggare i deras syn på bra föräldraskap. Ett exempel på bra föräldraskap är att föräldrarna alltid ser till barnets behov. Jacobsen och Thorsvik (2014) menar att maktbruk accepteras då den har sitt ursprung i lagar och regler.

7.1.3 Föräldrautbildningen

Det framkom att adoptivföräldrarna tyckte att föräldrautbildningen var meningsfull. De sa att alla blivande föräldrar, oavsett om de ska adoptera eller inte, borde gå utbildningen.

Föräldrautbildningen gav adoptivföräldrarna möjlighet att diskutera och resonera med andra föräldrar om frågor som dyker upp i samband med en adoption, bland annat frågor om anknytning och föräldraskap. Föräldrautbildningen gav dem även chansen att träffa andra par som var i samma situation samt att den också var en förberedelse för att bli utredd av socialtjänsten. Enligt Socialstyrelsens (2014) riktlinjer ska socialtjänsten ansvara för att hänvisa de sökande till den obligatoriska föräldrautbildningen. För att adoptivföräldrarna så småningom ska bli godkända på medgivandeutredningen måste de delta i föräldrautbildningen. Adoptivföräldrarna blir således "påtvungade" att gå på föräldrautbildningen för att få bättre kunskap om betydelsen av att vara förälder till ett adopterat barn.

Narad och Mason (2004) skriver att det finns föräldrar som inte förstår att adopterade barn tidigare i livet varit med om olika händelser och upplevelser som biologiska barn troligen aldrig har behövt uppleva. Författarna menar att det oftast inte räcker med adoptivföräldrarnas kärlek för att väga upp allt barnet har varit med om innan det kommer till den nya familjen. Därför kan en föräldrautbildning vara nödvändig för adoptivföräldrarna att delta i för barnets bästa eftersom barnet har varit med om olika händelser i barndomen som kan göra att de har svårt att knyta an till de nya föräldrarna.

7.2 Medgivandeutredning

7.2.1 Första mötet

Handläggarna beskrev det första mötet som ett ganska vardagligt och ytligt informationsmöte med paren. Det framgick att de i första mötet bland annat går igenom hur en utredningsprocess går till, svarar på frågor om exempelvis väntetider och hembesök och informerar föräldrarna vad de måste göra innan utredningen. Handläggarna berättade att det är viktigt att skapa en bra relation till paret innan de går vidare med de tuffare delarna i utredningen. Eftersom handläggarna träffar de sökande 10-15 gånger blir det viktigt att skapa en bra relation till dem. Handläggare² gav en annan bild av det första mötet och beskrev det som lite obehagligt eftersom handläggarna hade upplyst dem om allt som krävdes av dem under adoptionsprocessen och vad adoptionsprocessen innebar. Handläggarna hade frågat paret om detta verkligen var något de ville gå igenom. Enligt Noordegraaf et al. (2009) handlar det första mötet om att handläggaren förklarar hur adoptionsprocessen går till och ger de sökande nödvändig information. Det framgick att syftet med informationen var att ge handläggaren en chans att förklara och motivera behovet av en utredning. De sökande gavs endast möjlighet att ge respons genom nickningar, leenden, "hmm" eller "ja". Det var viktigt att skapa en relation så att handläggaren så småningom kunde hävda sig rätten att göra den slutliga bedömningen.

I det första mötet mellan handläggare och adoptivföräldrar märks över- och underordningen genom att samtalet domineras och styrs av handläggarna. Sandström (2008) skriver att handläggaren är överordnad de sökande utifrån exempelvis kunskap och att de sökande är underordnade på grund av att de exempelvis är i behov av det socialarbetaren har att erbjuda, alltså kan kunskap här ses som en maktfaktor. För handläggarna kan det handla om mer outtalad makt, vilket vi återkommer till senare i kapitlet, vid det första mötet (Sandström 2008).

7.2.2 Upplevelse av kontakten med handläggarna

Adoptivföräldrarnas främsta upplevelse av att utredas var att de fick utelämnas en stor del av sig själva inför handläggarna. De fick besvara ett stort antal frågor och tyckte att själva intervjusituationen kändes pressad. Noordegraaf et al. (2008) skriver att handläggare bland annat använder sig av hypotetiska framtidsfrågor i utredningen. Dessa frågor ställs för att testa de blivande adoptivföräldrarnas förmåga och förbereda dem mentalt för en eventuell adoption. Användandet av framtidsfrågor kan även ge föräldrarna en chans att reflektera över framtiden och problemlösning på lång sikt. Mamma1 och pappa1 uppgav att det var positivt att få resonera kring en eventuell adoption och tänka efter. De menade dock att de hade fått många frågor och menade att de hade fått besvara personliga frågor som de inte förstod syftet med vilket de upplevt som en mycket krävande situation.

Skau (2011) skriver, som vi tidigare nämnt, att kunskap är en maktfaktor, särskilt där kunskapen är ojämnt fördelad. De sökandes kunskaper är mindre än handläggarnas eftersom handläggarna, redan på förhand, vet relativt mycket om de sökande. Dessutom får de sökande svara på frågor som i många fall är både personliga och påtvingade.

Mamma1 och pappa1 hade först kontakt med en handläggare som inte följde riktlinjerna gällande hur en rapport bör se ut. Hon hade däremot inte gjort en individuell bedömning i fråga om deras ålder, vilket resulterade i ett avslag. Den legala auktoriteten bygger på byråkratisk och opersonlig ordning utifrån regelverk. Underordnade kan lättare acceptera sin ställning då makten utövas av de överordnade med hjälp av regler eller riktlinjer (Sköldberg 2014). Jacobsen och Thorsvik (2014) pekar på att grunden till legal auktoritet bygger på att regler och riktlinjer skrivs på ett sätt som gör att de uppfattas som sanna och som det enda riktiga. På så vis blir det svårt för de underordnade att sätta sig emot de som brukar makt utefter regelverk. Mamma1 och pappa1 accepterade visserligen inte det beslut som fattades, men fick ändå uppleva maktutövningen utifrån det som riktlinjerna fastställt. Paret tyckte inte att handläggaren gjort en individuell bedömning av deras ålder och menade att det var flera detaljer som hon missuppfattat och som stod med i rapporten. När de senare överklagade och lyckades få godkänt fick de däremot adoptera två barn, sin ålder till trots. Enligt paret är det viktigt att handläggare är medvetna om att uttalanden i pressade situationer lätt kan misstolkas.

Mamma2 och pappa2 tyckte, tvärtemot mamma1 och pappa1, att handläggaren de mött var professionell och gav dem ett trevligt bemötande. Upplevelsen var att processen gick förvånansvärt fort och smärtfritt. Enligt deras resonemang kunde det bero på att de hade barn sedan tidigare och att de bodde i en mindre kommun. De reflekterade även över om deras positiva inställning till utredningen kunde ha att göra med själva resultatet, men stod ändå fast vid att kravet på att adoptivföräldrar utreds är bra utifrån att samhället ska se till barnets bästa. Paret uppgav att de inte hade upplevt något obehag kring utredningen men menade dock att vissa av frågorna som ställdes var integritetskränkande, om än nödvändiga för utredningens skull.

Båda paren framhöll att det var en speciell känsla att bli granskad och att hela adoptionsprocessen var mycket omständig och att delar av den var tidskrävande och bitvis kränkande. Mamma2 och pappa2 menade att de förstod att många sökande drar sig ur sin strävan att skaffa barn på grund av den krävande processen. Handläggare är till viss del i behov av information om de sökande, enligt Skau (2011). Författaren påpekar dock att handläggarna behöver reflektera över vilken information som är nödvändig och hur frågorna ställs. Dessutom är det viktigt att handläggare försöker hantera obalansen i relationen till de sökande på ett bra sätt. På så vis är det av mycket stor vikt att handläggarna har insikt i vilken makt de har och att de förvaltar den på ett bra sätt i kontakt med de sökande. Lejon (1996) pekar på att icke jämställda personer som interagerar med varandra skapar en asymmetrisk interaktion och att denna interaktion är mycket vanlig i just relationen mellan handläggare och sökande, vare sig den är tydlig eller inte.

Enligt Carlberg och Nordin Jareno (2007) saknas forskning om handläggarnas roll, insats och upplevelser av adoptionsprocessen, vilket resulterar i att kunskapen om adoption blir belyst utifrån föräldrars och barns perspektiv.

7.2.3 Syfte med utredning

Handläggarna tycker att syftet med en medgivandeutredning är att försäkra sig om att de sökande är kapabla att ta hand om ett barn och ge barnet trygghet och en kärleksfull uppväxt. Ett annat syfte är att medgivandeutredningen ska vara ett underlag för socialnämnden att fatta ett bra beslut på. Handläggarna berättade att en utredning är bra för barnets bästa eftersom det är nödvändig för att få bekräftat om föräldrarna har kapacitet att ge barnen en trygg och kärleksfull miljö att växa upp i. Våra resultat överensstämmer med Hoghugh och Long (2004). De menar att adoptivföräldrar till viss del får ta på sig ett särskilt föräldraskap. Adoptivbarn har ofta varit med om jobbiga händelser i tidig ålder exempelvis separation från sina biologiska föräldrar och det kan därför vara nödvändigt att undersöka om de blivande föräldrarna kan tillgodose barnets särskilda behov.

Ceballo et al. (2004) visar på att adoptivföräldrar bättre hanterar föräldraskapet eftersom de förberetts på annat sätt än biologiska föräldrar genom adoptionsprocessen. Genom processen har de fått tid till eftertanke, möjlighet att reflektera kring sina förutsättningar och förbereda sig mentalt för ett föräldraskap. På så vis kan det vara positivt för både adoptivföräldrar och adoptivbarn med exempelvis en längre väntetid och föräldrautbildning om det innebär ett bättre förberett och tryggt föräldraskap.

7.2.4 Egenskaper som eftersöks och orsaker till avslag

Handläggarna fick berätta vilka egenskaper de gjorde en bedömning utifrån i medgivandeutredningen. Till att börja med tog de mer uttalade faktorer i beaktande, som ålder, civilstånd samt fysisk och psykisk hälsa. Dessa faktorer angavs i riktlinjerna enligt Socialstyrelsen (2014). Det fanns även mindre uttalade omständigheter som togs med i bedömningen och som hade med personliga egenskaper att göra: förväntad förmåga att ta hand om ett barn, samspel med sin partner samt förmodad kunskap och insikt gällande barn och dess behov. De personliga egenskaperna upplevde handläggarna som mer svårbedömda och subtila och hade svårt att sätta ord på vilka personliga omständigheter som skulle föreligga för att ett avslagsbeslut skulle fattas.

Enligt Jonsson Malm (2011) finns det samhällsnormer, exempelvis giftermål och tvåsamhet, som styr lagar och riktlinjer. Det innebär att det kan få negativa konsekvenser för den eller de som utmanar normen. Riktlinjerna avgör vilka familjekonstellationer som anses önskvärda utifrån normer om kärnfamiljen. Johansson (2009) pekar på att medierna har stor inverkan på hur samhället uppfattar olika familjekonstellationer och menar att kärnfamiljen är den familj som är oftast förekommande i media och lyfts fram som den normala. Enligt Malmberg och Viippola (2013) riskerar de familjer som avviker från normen att stigmatiseras. Mamma1 och pappa1 fick inledningsvis ett avslagsbeslut utifrån att de uppnått en för hög ålder mot vad riktlinjerna anger. De fick sitt beslut omprövat samt godkänt och adopterade sedan två barn. Som exemplet visar så görs till viss del individuella bedömningar, samtidigt som handläggare till stor del styrs av riktlinjerna. I detta fall överklagade paret, då de själva inte ansåg sig vara för gamla, men om de inte gjort det hade de gått miste om sina två adoptivbarn. Problemet med individuella bedömningar visar att det kan spela stor roll vilken handläggare de sökande får.

Utifrån Webers maktteori kan makt utövas och legitimeras om den används med ett regelverk som hjälpmedel (Weber 1964). Makten kan på så vis lättare accepteras av de underordnade eftersom regler och riktlinjer efterföljs oberoende av den enskilde individen (Sköldberg 2014). Jacobsen och Thorsvik (2014) menar att en person som tycks ha rätt kunskaper kan utöva makt mot någon annan och att denna över- och underordning accepteras då ”doktor vet bäst”. Eftersom handläggare har kunskap om adoptionsärenden och lagverk innehar de även ett visst mått av professionell auktoritet. På så vis kan det vara svårt för de sökande att sätta sig emot handläggarnas bedömningar, eftersom ett professionellt uttalande kan väga tyngre än deras åsikter.

7.2.5 Resonemang kring makt

Ingen av de handläggare vi intervjuade upplevde att de satt i en påtaglig maktposition gentemot adoptivföräldrarna. De menade att de kunde se och förstå att de hade makt i andra ärenden, när det gällde familjer där det ofta förekom en oro kring barnen, men i just adoptionsärenden var det annorlunda. Adoptivföräldrarna kom till handläggarna och ansökte på frivillig väg, innan det ens fanns ett barn med i bilden. Skau (2011) menar att all makt inte är påtaglig i dagens välfärdssamhälle. Oftast blir hjälpaspekten i handläggarnas uppdrag mer uppenbar och då hamnar makten och kontrollen i bakgrunden. Enligt Skau har maktutövningen utvecklats till en mer ”lömsk och sofistikerad” form idag än tidigare. På så vis kan handläggare ha makt som utövas under “falsk flagg”, alltså att man maskerar makten i hjälp-termer.

Handläggare1 menade att relationen till adoptivföräldrarna vanligtvis upplevs som mer jämställd eftersom de ofta är pålästa, utbildade och har lyckats väl i arbetslivet. Skillnaden mellan handläggare och klient upplevdes alltså inte så stor i just adoptionsärenden.

Enligt Skau (2011) skapar den ojämnt fördelade kunskap som råder mellan handläggare och sökande maktskillnader. Exempelvis har handläggarna information om klienterna redan innan första mötet och har rätt att ställa personliga frågor om dem. Deras kunskap om de sökandes socioekonomiska förhållanden kan vara en form av makt, även om kunskapen i sig gör att handläggarna i regel ser relationen som mer jämställd.

Handläggare2 och handläggare3 uppgav att de förstod om de sökande tyckte sig vara beroende av vad handläggarna anser, men hoppades att inte de sökande upplevde någon maktskillnad. De menade att handläggarnas makt inte sträcker sig längre än till att göra en bedömning och att den verkliga makten som beslutsfattare tilldelas socialnämnden. Trots att handläggarna inte har rätt att fatta de slutgiltiga beslutet, så innebär deras bedömning av de sökande en grund till socialnämndens beslut. Utifrån myndighetsutövning påpekar Sandström (2008) att makten blir som mest tydlig när den påverkar någon negativt. Skau (2011) visade på att maktutövning särskilt sker i situationer där den ena partens handlingar i sammanhanget sker i form av avlönat arbete och där ”hjälparen” har viss makt och kontroll utifrån sin yrkesroll. Även om handläggarna i detta fall inte besitter makt att fatta det slutgiltiga beslutet så har de ändå makt utifrån yrkesmässig status. Sandström (2008) menar att de faktorer som skapar en över- och underordning i relationen mellan handläggare och sökande kan vara bland annat status, kunskaper och att tillhöra en organisation. De sökande är beroende av den bedömning och det beslut som fattas i ärendet och kan inte alltid lösa situationen på annat sätt, varför ett beslut som fattas kan vara livsavgörande, särskilt när det gäller adoption.

Motsatsen till att ha makt är att vara maktlös, att vilja men inte kunna (Sandström 2008).

Detta fick Mamma1 och pappa1 visa exempel på. De gav en annan bild av medgivandeutredningen än handläggarna, där de framhöll att den första handläggarens bedömning att avslå deras ansökan hängde kvar mycket länge innan de fick upprättelse och en ny möjlighet att söka. Deras uppfattning var att kommunen inte kunde begå misstag och att om den gjorde det så tog det tid att få ett erkännande.

Paret hade åldern till sin nackdel men upplevde inte själva att det var något problem, vilket skapade motsättningar mellan dem och handläggaren i ärendet. Enligt den definition som Weber (1964) skrivit är makt sannolikheten att i en social relation få sin vilja igenom, trots motstånd och att oavsett vilken grund sannolikheten vilar på så innebär det ändå att man har makt. Handläggarna har inte makt att fatta avslagsbeslut men kan göra en bedömning som leder till avslag och har på så vis sannolikhet att få sin vilja igenom, trots föräldrarnas motvilja. Föräldrarnas uttalande visade tydligt på att de var medvetna om hur betydande en bedömning var för utfallet.

7.3 Efter medgivandeutredningen

7.3.1 Uppföljning

Adoptivföräldrarna beskrev att de inte hade någon kontakt med handläggarna under väntetiden utan det var adoptionsorganisationen som hade manat dem att ta kontakt med socialtjänsten efter att de fått barnbeskedet. Kontakten mellan handläggarna och adoptivföräldrarna återtog i och med att uppföljningsrapporterna skulle skrivas. Adoptivföräldrarna kände att det var negativt att inte ha någon kontakt med socialtjänsten och tyckte uppföljningen var bra och meningsfull.

Handläggarna sa att de gjorde uppföljningar med adoptivfamiljen genom uppföljningsrapporter och att antalet uppföljningstillfällen skiljde sig åt beroende på givarlandets krav på återkoppling.

Enligt Socialstyrelsen (2014) kräver ofta givarländerna uppföljningsrapporter där det står hur det går för barnet. Det finns ingen svensk lag på att det måste skrivas uppföljningsrapporter, alltså är det inget krav från socialtjänstens sida att göra uppföljningarna. Adoptivföräldrarna tyckte att det var betydelsefullt med många uppföljningar för de kände att handläggarna brydde sig om hur det gick för dem efter att de kom hem med barnet. De funderade dock på om handläggarna hade gjort så många uppföljningsrapporter om inte givarländerna krävde det för fortsatta adoptioner. Handläggarna berättade att det är viktigt att man efterföljer givarländernas krav gällande uppföljning, annars kan givarländerna stoppa adoptionerna till Sverige för att kraven inte efterföljs.

7.3.2 Stöd och hjälp

Mamma1 och pappa1 beskriver att de inte fick något aktivt stöd från socialtjänsten när de kom hem med barnen. Mamma2 och pappa2 sa däremot att de upplevde att de fick det stöd och hjälp de behövde från socialtjänstens sida. Adoptivföräldrarna berättade att om de skulle behöva något särskilt stöd idag så skulle de förmodligen söka sig till andra föräldrar eller till någon närstående istället för till socialtjänsten. Handläggarna berättade att adoptivföräldrarna alltid har möjlighet att vända sig till socialtjänsten om det är något som de funderar över. Handläggarna kan hjälpa föräldrarna genom att slussa dem vidare till bland annat insatser gällande föräldrastöd genom Marte Meo (en samspelebehandling mellan barn och förälder), eftersom behandling inte är en del av handläggarnas uppgift.

Handläggarna menar att ofta är de flesta adoptivföräldrarna starka och har de resurser som behövs. Adoptivfamiljen ska, enligt Socialstyrelsens (2014) riktlinjer få det stöd och hjälp de har behov av efter att adoptionen genomförts eftersom det är socialtjänstens ansvar. Extra viktigt är det att familjen får det stöd de behöver under den första tiden eftersom en adoption innebär en stor förändring för både föräldrarna och barnet.

7.4 Förslag till förändring i adoptionsprocessen

Det framgick att adoptionsprocessen på det stora hela fungerade bra, men det fanns några saker som adoptivföräldrarna och handläggarna ansågs kunde bli bättre. Adoptivföräldrarna tyckte bland annat att en förkortning av väntetiden innan barnbeskedet kom samt långa väntetider hos adoptionsorganisationerna var någon som kunde bli bättre. Handläggarna ansåg att förändringarna och förbättringarna låg mer på en global nivå som de själva inte kunde styra över. Exempel på detta är givarländernas organisation och frågor rörande politiska beslut och kulturella skillnader. När vi ställde frågan rörande förbättringar till adoptivföräldrarna så hade de fler förbättringar och idéer på lokal nivå i jämförelse med handläggarna.

8. Diskussion

Nedan presenteras en kort sammanfattningen av studien utifrån syfte, frågeställning, metod resultat och analys. Därefter följer diskussioner kring studiens resultat och metod samt förslag till fortsatt forskning inom ämnesfältet.

Studiens övergripande frågeställningar är vilka erfarenheter adoptivföräldrarna har av kontakten med socialtjänsten under adoptionsprocessen och hur handläggare hanterar kontakten med adoptivföräldrarna. Syftet är att utifrån ett maktperspektiv tolka och försöka förstå hur interaktionen dem emellan ser ut. Genom kvalitativa intervjuer har vi fått möjlighet att personligen ställa frågor till såväl föräldrar som handläggare. Analysen visar att adoptivföräldrarna till största delen tyckte att utredningen var nödvändig och att processen hade genomförts på ett bra sätt, även om vissa frågor uppfattades som integritetskränkande. Däremot upplevde de att bedömningarna som gjordes kunde variera från fall till fall, beroende på faktorer som storlek på kommunen, vem de hade som handläggare och hur noga riktlinjerna efterföljdes. På så vis uppfattade de sökande att handläggaren i ärendet påverkade beslutet, även om det i studien framgick att handläggarna själva inte uppfattar att de har någon större makt. Handläggarnas mening var att de inte fattar det slutgiltiga beslutet och därför inte spelar en avgörande roll.

8.1 Resultatdiskussion

8.1.1 Makt

De handläggare vi intervjuade upplevde inte att de hade någon maktposition gentemot de sökande och förklarade att det var socialnämnden som fattade det slutgiltiga beslutet och därför även hade makten. I intervjuerna ställde vi endast frågan om makt direkt till handläggarna, där vi ville veta hur de resonerade kring makt. För att få en tydligare maktanalys borde vi även ha ställt en direkt fråga om makt till föräldrarna, eftersom det hade gett ett mer mångsidigt resultat om alla intervjupersonerna hade fått besvara denna fråga. Istället har vi tolkat föräldrarnas uttalanden för att analysera vilken makt de upplevt i kontakt med handläggare. De adoptivföräldrar vi intervjuade menade att de var medvetna om att handläggarna gjorde en bedömning som kunde vara avgörande för deras fall. Ett av paren hade dessutom upplevt ett avslagsbeslut och hade på så vis stött på maktutövning när den blir som tydligast; när den drabbar den enskilde på ett negativt sätt. Däremot visade deras exempel på att de sökande har en viss makt att överklaga beslutet och få ärendet omprövat, vilket i detta fall ledde till upprättelse för adoptivföräldrarna.

Av den forskning (Skau 2011, Sandström 2008, Sköldberg 2014, Jacobsen och Thorsvik 2014, Lejon 1996 och Weber 1964) som vi tidigare har skrivit om och tagit del av har det klart och tydligt framgått att makt oundvikligen uppstår i interaktionen mellan professionell och sökande och att den är mer eller mindre avsiktlig och utpräglad. Forskningen har även förespråkat att handläggare, men även övriga professionella, ska reflektera kring den egna makten och hantera maktskillnaden (Skau 2011).

Det kan tänkas handla om att ge större utrymme till de sökande att komma med uttalanden vid det första mötet (Lejon 1996). På så vis kan handläggaren undvika en egen monolog där de sökande endast inflikar ett ”ja” eller ”nej” eller instämmande ”mm...”. Det kan även handla om att föra upp ämnet till ytan och avdramatisera mötet, vilket handläggarna i vår studie pekade på, för att inge ett lugn och visa förståelse för de sökandes pressade situation. Alltså kan vi dra slutsatsen att handläggare bör se sin egen maktposition i sammanhanget utifrån sin professionella status. Dessutom behöver handläggare ge sin makt till känna och ta ansvar för den bedömning eller det beslut som fattas.

8.1.2 Medgivandeutredning

Adoptivföräldrarna var generellt sett positivt inställda till att en medgivandeutredning gjordes, men det berodde också på hur utredningen gick tillväga. De menade att de inte hade något att dölja, men att vissa av frågorna som ställdes var integritetskränkande. Ett av paren tyckte inte att de kunde hitta några större nackdelar med att utredning gjordes, medan det andra paret förhöll sig mer kritiska och ifrågasättande. En möjlig orsak till detta kan vara att de senare fick avslag på sin första ansökan och vid en senare bedömning fick två medgivanden. På så vis kan upplevelsen av utredningen variera, beroende på själva utfallet. Om vi hade intervjuat sökande som fått ett slutgiltigt avslag och nekats att adoptera så hade förmodligen resultatet visat en mer negativ bild av medgivandeutredningen. Då hade även maktaspekten kunnat vara mer framträdande, eftersom den skulle ha påverkat de sökande negativt.

8.1.3 Stöd och hjälp

Det framgick att det huvudsakliga stödet adoptivföräldrarna kände under och efter adoptionsprocessen kom från par som är eller varit i samma situation eller av andra närstående. De första adoptivföräldrarna vi intervjuade kände att de inte fått något aktivt stöd från socialtjänsten efter att de kommit hem med barnen. Efter att medgivandeutredningen var klar och adoptivföräldrarna hade fått sitt barn så kunde de enligt handläggarna alltid kontakta dem för stöd eller hjälp. Enligt Socialstyrelsens (2014) handbok framgick det tydligt att socialtjänsten ansvarar för att adoptivföräldrarna får det stöd och hjälp de har behov av exempelvis rådgivning. Frågan är om detta når ut till adoptivföräldrar, annars är det något handläggarna bör vara mer tydliga med vilken hjälp de har rätt till vid mötet med adoptivföräldrarna.

8.1.4 Riktlinjer

Handläggarna berättade att de utgick från Socialstyrelsens och Myndigheten för Internationella Adoptioners riktlinjer och rekommendationer vid en medgivandeutredning. Riktlinjerna reglerar bland annat ålder på de sökande, föräldraförmåga samt nätverk och miljö men dessa regleringar kan också förbises. Riktlinjerna och rekommendationerna kan ge utrymme för olika tolkningar hos handläggarna som i sin tur kan leda till varierande bedömningar i medgivandeutredningen. Det kanske också ser annorlunda ut i olika kommuner hur man tolkar riktlinjerna när de skriver bedömningarna.

En negativ konsekvens av de olika tolkningarna skulle kunna vara att de sökande inte blir godkända på medgivandeutredning. Frågan blir då om detta är rättssäkert eftersom det kan bli en tolkningsfråga. Ett exempel på detta är att en av adoptivfamiljerna inte blev godkända i medgivandeutredningen. Familjen överklagade beslutet och en ny utredning påbörjades med en ny handläggare som tolkade vissa riktlinjer annorlunda vilket resulterade i ett godkännande. Riktlinjerna och rekommendationerna är endast rekommendationer så inget är helt givet i dessa beslut.

8.1.5 Förslag till förändringar i adoptionsprocessen

Vid frågor kring förbättringar rörande adoptionsprocessen framgick adoptivföräldrarna och handläggarna hade olika tankar och åsikter kring detta. Adoptivföräldrarna ansåg att förbättringarna borde ske på lokal nivå medan handläggarna ansåg att förbättringsområdena låg på global nivå som de själva inte kunde påverka. Här blir det tydligt att adoptivföräldrarna och handläggarna inte ser problematiken på samma nivå. Detta kan bero på att handläggarna inte vill kritisera sitt eget arbete eller sin yrkesgrupp.

8.2 Metoddiskussion

8.2.1 Valet av intervjumetod

Vår studie bygger på material från fyra intervjuer. Två parintervjuer med adoptivföräldrar, en parintervju med handläggare och en enskild intervju med en handläggare genomfördes. Eftersom intervjuerna med handläggarna skedde både enskilt och i par blev vår studie inte konsekvent i sitt upplägg. Detta kan till exempel ha påverkat resultatet om parintervjuerna har fört med sig att intervjupersonerna inte vågat uttrycka sitt missnöje. Två handläggare hade möjlighet att delta vid det andra intervjutillfället, vilket vi tacksamt tog emot för att få tillgång till mer material. I adoptivföräldrarnas fall planerade vi däremot parintervjuer redan från början, då vi delvis såg det som en fördel att de tillsammans kunde beskriva sina erfarenheter och upplevelser.

Utifrån metodlitteraturen var vi medvetna om att parintervjuer kunde innebära en nackdel, eftersom intervjupersonerna mycket väl kan påverka varandra. På så vis kan vissa delar ha förblivit outtalade, medan de uttalanden som gjorts har anpassats efter vad intervjupersonen tror att vi, men även den andra intervjupersonen vill höra. Vi har därför resonerat kring intervjupersonernas påverkan av varandras uttalanden vid intervjutillfällena.

Parintervjuer kan vara värdefulla eftersom interaktionen kan medföra att man får djupare svar på frågorna. Metoden kan däremot innebära att det blir svårare för en intervjuperson att ta upp negativa aspekter och vara kritiskt inställd om den andra intervjupersonen är mycket positiv och tvärtom. Vissa ämnen eller känslor kan vara för personliga eller jobbiga att prata om, även inför sin partner. I vår studie var dock frågeställningen inte så känslig att vi upplevde några större nackdelar med att använda parintervjuer och vi fick på så vis ett innehållsrikt material att använda.

8.2.2 Val av intervjupersoner

Vi har använt ett snöbollsurval för att hitta intervjupersoner. En av handläggarna frågade en adoptivfamilj som hon kände sedan tidigare eftersom hon hade gjort en medgivandeutredning av dem. Föräldrarna godkände att vi kontaktade dem och kunde tänka sig att ställa upp på en parintervju. De hade en mycket positiv inställning till kontakten med handläggaren vilket kan bero på att de kände varandra genom adoptionsprocessen. Det kan även bero på att adoptivföräldrarna visste att vi hade blivit rekommenderade av handläggaren att ta kontakt med dem och på grund av detta inte ville vara kritiskt inställda till kontakten. En risk när intervjupersoner känner varandra är att det kan påverka svaren de ger i intervjun. Trots detta är det intressant att få en inblick i deras upplevelse av kontakten och på så vis kunna göra en jämförelse dem emellan.

Intervjupersonerna i vår studie upplevde adoptionsprocessen för några år sedan, vilket innebär att deras berättelser har varit retrospektiv data och på så vis inte är lika tillförlitliga som om de upplevt adoptionen mer nyligen. Utifrån svårigheter med att hitta tänkbara deltagare till vår studie valde vi ändå att ta kontakt med dem eftersom vi intresserade oss för deras berättelser och upplevelser, samt eftersom det inte gått allt för lång tid sedan de adopterade. Vi är dock medvetna om att vårt resultat blir mindre generaliserbart på grund av detta, eftersom ett par som adopterar i dagsläget sannolikt inte har samma upplevelser som intervjupersonerna i vår studie.

Vi har troligtvis också en inverkan i intervjusamtalet då vi genom interaktionen kan påverka vad intervjupersonerna svarar. En faktor som kan påverka är att en av oss är adopterad själv och att adoptivföräldrarna visade intresse för hennes personliga erfarenheter under intervjun. Därför kan intervjupersonerna valt att utesluta jobbiga svar som kan verka negativ för intervjuaren som är adopterad.

8.2.3 Tidigare forskning

Studiens utgångspunkt har varit två olika perspektiv på adoptionsprocessen varav det ena är de sökandes upplevelser av att utredas. När vi sökte efter tidigare forskning i ämnet fann vi att forskningen inom detta område var mycket bristfällig speciellt och att ingen studie riktigt liknade vår studie i sitt upplägg eller i sitt perspektiv. Vi fick därför använda oss av studier som ändå kunde tänkas säga något om vårt syfte och besvara vår frågeställning. Till exempel valet att adoptera, bilden av kärnfamiljen och det speciella med föräldraskapet vid adoption. För att få ett mer jämförbart resultat borde vi däremot haft tidigare forskning om adoptivföräldrars och handläggarnas erfarenheter kring just adoptionsprocessen. Vi borde också haft forskning utifrån svenska förhållanden som beskrev adoptivföräldrarnas och handläggarnas upplevelse av medgivandeutredningen.

8.3 Betydelse för praktiken

När vi sökt tidigare forskning för vår studie har det saknats studier som berör handläggarnas och adoptivföräldrarnas upplevelser av adoptionsprocessen. De studier som finns handlar om homosexuella par, ensamstående personer som adopterar eller adoption där barnen har särskilda behov. Många studier har fokus på problematik kring adoptionen i efterhand, exempelvis om barnet har svårt att anknyta till föräldrarna eller om det innebär problem att barnet har annat etniskt ursprung. Lind och Lindgren (2006) pekar på att den forskning som finns om handläggare av adoptionsärenden handlar om deras roll och verkan i adoptionsprocessen. Trots handläggarens centrala roll saknas det forskning om handläggarens upplevelser av adoptionsprocessen såväl på internationell och nationell nivå (Ibid.). Därför har vår studie ett relativt nytt perspektiv och kan säga något om den svenska adoptionsprocessen och dess tillämpning i praktiken.

Våra intervjupersoner har haft en delad syn på vilken makt handläggare har i medgivandeutredningen. Handläggarna menar att de inte har makt eftersom de inte fattar slutgiltiga beslut och adoptivföräldrarna menar att handläggarnas bedömning blir grundläggande för deras ansökan. Vår studie visar på att handläggare behöver resonera och få större insikt kring sin makt och dess påverkan.

I arbetet med adoption finns det riktlinjer som handläggarna ska utgå ifrån. Dessa efterföljs i olika grad och tolkas annorlunda beroende på handläggare, kommun och ärende. På så vis blir bedömningarna individuella men kan även riskera att brista i rättssäkerhet eftersom ett beslut kan fattas utifrån personligt tyckande från en handläggare. Vår studie har visat på att riktlinjerna behöver utarbetas bättre så att det blir klart hur de ska efterföljas i praktiken.

8.4 Förslag till fortsatt forskning

Vår studie har gett en bild av hur interaktionen mellan adoptivföräldrar och handläggare kan se ut, speglat ur båda parternas perspektiv med särskilt fokus på makt. Under arbetets gång har många nya idéer dykt upp och vi har haft en hel del intressanta diskussioner som även har utmynnat i förslag till vidare forskning om adoption.

Som nämndes ovan saknas det forskning inom området gällande de sökandes uppfattning av adoptionsprocessen. I nuläget handlar forskningen nästan i huvudsak om homosexuella par som adopterat, vilket innebär en annan typ av problematik och stigmatisering. Det förekommer även en hel del forskning kring hur handläggare bör arbeta med handläggning av adoptionsärenden. Däremot saknas de heterosexuella adoptivföräldrarnas röst i sammanhanget, vilket borde kunna tillföra något inom kunskapsfältet.

För att handläggare ska kunna utföra ett givande och professionellt arbete borde mer kunskap hämtas från personer som ansökt om adoption, såväl från de som adopterat, men även från de som fått avslag på sin ansökan. På så vis skulle arbetet med adoptionsprocesser kunna utvecklas och förbättras på sikt.

Ett exempel är den obligatoriska föräldrautbildning som de sökande måste gå innan medgivandeutredningen. Vi ställde oss ideligen frågor som: vad tar utbildningen upp för ämnen, vad är dess huvudsakliga syfte och vad tar föräldrarna egentligen med sig från utbildningen? Vi skulle ha velat göra jämförelser med andra länder, där en sådan kurs inte är obligatorisk och fråga hur många som ändå väljer att delta och försöka utforska vilken skillnad det skulle göra för föräldrarna om de inte valde att delta.

Vidare har vi diskuterat mycket kring vad givarländernas perspektiv kan vara och vilket samarbete som finns med Sverige samt hur det fungerar. När vi frågade våra intervjupersoner om förslag till förändringar av adoptionsprocessen var det framförallt givarländernas del i processen som de tyckte var problematisk. Därför skulle det vara intressant att fördjupa sig i givarländernas arbete med adoptioner. Exempelvis hur de samarbetar med barnhem och fosterfamiljer.

Eftersom båda intervjuade adoptivfamiljer fick medgivande att adoptera fick vi en relativt positiv bild av adoptionsprocessen och medgivandeutredningen. Vi reflekterade mycket kring hur svaren hade sett ut om de sökande hade fått ett slutgiltigt avslag. På så vis hade det varit spännande om man gjort en mer omfattande studie med fler intervjupersoner som fått adoptera, men även jämföra med intervjupersoner som fått avslag.

Något som även hade varit intressant att forska vidare på hade varit att jämföra adoptivmoderns och adoptivfaderns upplevelser kring adoptionen. Eftersom vi använde parintervjuer som datainsamlingsmetod fanns det risk att intervjupersonerna gav mer enhetliga svar i intervjusituationen även om de som individer upplevde situationen olika.

Ett annat intressant forskningsområde hade varit hur adoptionsorganisationernas arbete ser ut; framförallt frågor om hur kontakten mellan organisationen och de blivande föräldrarna fungerar. Även frågor om hur stödet från organisationen ut till föräldrarna ser ut och om organisationen arbetar efter speciella riktlinjer hade varit intressant att få svar på.

Referenslista

- Agnarsson, R. (2015). Dramatisk minskning av utlandsadoptioner. *Nyhetsidningen Inblick*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.inblick.se/nyheter/2015/08/13/dramatisk-minskning-av-utlandsadoptioner> [2015-12-16].
- Ahrne, G. & Svensson, P. (2013). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB. s. 10-18.
- Bergquist, K.J.S., Campbell, M.E. & Unrau, Y.A. (2008). Caucasian Parents and Korean Adoptees. *Adoption Quarterly*. 6 (4), 41-58.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber AB.
- Carlberg, M. & Nordin Jareno, K. (red.) (2007). *Internationellt adopterade i Sverige: vad säger forskningen?*. 1. uppl. Stockholm: Gothia.
- Ceballo, R., Lansford, J.E., Abbey, A. & Stewart, A.J. (2004) Gaining a Child: Comparing the Experiences of Biological Parents, Adoptive Parents, and Stepparents. *Family Relations*. 53 (1), 38-48.
- Daniluk, J.C. & Hurtig-Mitchell, Joss (2003). Themes of Hope and Healing: Infertiles Couples' Experiences of Adoption. *Journal of Counseling & Development*. (81): 389-399. Tillgänglig: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/j.1556-6678.2003.tb00265.x/pdf> [2015-11-02].
- Eriksson, L.T. & Hultman, J. (2014). *Kritiskt tänkande*. Malmö: Liber AB.
- Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2012). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB. s. 36-57.
- Hoghugh, M. (2004). Parenting- An introduction. I M., Hoghugh, & N., Long. *Handbook of parenting, theory and research practice* (s.1-18). London: SAGE.
- Hydén, L-C. (2008). Berättelseforskning. I Messuwise, A., Swärd, H., Eliasson-Lappalainen, R. & Jacobsson, K. (red.) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur. s.89-104.
- Jacobsen, D. I. (2012). *Förståelse, beskrivning och förklaring. Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Jacobsen, D. I. & Thorsvik, J. (2014). *Hur moderna organisationer fungerar*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, T. (2009). *Familjeliv*. Malmö: Liber AB.

Jonsson Malm, C. (2011). *Att plantera ett barn. Internationella adoptioner och assisterad befruktning i svensk reproduktionspolitik*. Diss. Lund: Media-Tryck, Lunds Universitet.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Lejon, F. R. (1996). *Asymmetrisk interaktion. Mötet mellan klient och socialförvaltning i en vårdnadsprocess*. Diss. Umeå: Solfjädern Offset AB, Umeå Universitet.

Lind, J., & Lindgren, C. (2012). Adoptionsfamiljen. I Bäck-Wiklund, M., & Johansson, T., (red.) (2012). *Nätverksfamiljen*. 2. utg. Stockholm: Natur & Kultur.

Lindgren, C. (2015). *Förälder godkänd*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.tema.liu.se/tema-b/medarbetaren/lindgren-cecilia/foralder-godkand?l=sv> [2015-02-25].

Lindgren, C. (2006). *En riktig familj. Adoption, föräldraskap och barnets bästa 1917-1975*. Diss. Lindköping: Institutionen för Tema, tema Barn, Lindköpings universitet.

Lundgren, L. & Thunved, A. (2013). *Nya sociallagarna*. Stockholm: Nordstedts.

Malmberg, L. & Viippola, M. (2013). *Det växer ju inte i magen, men det växer i hjärtat. En kvalitativ studie om adoptivföräldrars erfarenheter av adoption*. Kristianstad: Sektionen för Hälsa och samhälle, Högskolan Kristianstad.

Moisander, J & Valtonen, A. (2006). *Qualitative marketing research a cultural approach*. London: SAGE.

Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (2015). *Föräldrautbildning*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.mia.eu/sv/Att-adoptera/Foraldrautbildning/Foraldrautbildning/> [2015-09-22].

Narad, C. & Mason, P.W. (2004). Family matters. *Adoptions: Myths and Realities. Family Matters*. 6 (30), 483-487.

Noordegraaf, M., Van Nijnatten, C. & Elbers, E. (2008). Future talk. Discussing hypothetical situations with prospective adoptive parents. *Qualitative social work*. 7 (3), 310–329.

Noordegraaf, M., Van Nijnatten, C. & Elbers, E. (2009). How social workers start to assess the suitability of prospective adoptive parents. *Research on language and social interaction*, 3 (42), 276-298.

Nordin Jareno, K. (2007). Fakta om internationella adoptioner. I Carlberg, M. & Nordin Jareno, K. (red.) *Internationellt adopterade i Sverige - Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia förlag. s.29-46.

SCB (2014). *Internationella adoptioner minskar*. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/Internationella-adoptioner-minskar/ [2015-12-16].

Skau, G-M. (2007). *Mellan makt och hjälp- Om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*. 3. uppl. Malmö: Liber.

Socialstyrelsen (2007). *Att bli förälder till ett barn som redan finns*. 2. uppl. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9096/2007-114-62_20071146 [2015-10-09].

Socialstyrelsen (2014). *Adoption – handbok för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19478/2014-8-1.pdf> [2015-09-22].

SOU 2003:49. *Adoption - till vilket pris? Betänkande. [Vol. 1]*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Stefan, S. (2008). *Makten du har- att hantera makt i socialt arbete*. Stockholm: Gothia förlag.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2015-09-17].

Weber, M. (1964). *The theory of social and economic organization*. New York: Free Press.

Bilaga 1. Intervjuguide till adoptivföräldrarna

Allmän bakgrundsfakta:

- Namn, ålder, yrke?
- Kan du/ni berätta vilka som ingår i er familj?
- Hur gammalt är barnet/barnen?

Hur gammalt var barnet/barnen när ni adopterade det?

Inför adoptionen

- Skulle ni vilja berätta vad som fick er att adoptera?
- Hur förberedde ni er inför adoptionen?
Vad visste ni innan om adoptionsprocessen?
- Fick ni möjlighet att delta i någon informationsträff som socialtjänsten anordnat?

Vad pratade ni om?

Vad fick ni för information?

Hade ni användning av denna i efterhand?

Utredningen:

- Hur upplevde ni det att utredas av socialtjänsten (som lämpliga föräldrar)?
- Hur upplevde ni bemötandet från socialtjänsten under utredningen?

Vilka känslor uppstod och hur hanterade ni dessa?

- Vilka fördelar och nackdelar anser ni att det finns med en sådan utredning?
- Kommer ni ihåg vilka frågor ni fick besvara under utredningen?

Och hur upplevde ni dessa? Då och nu.

- Stötte ni på något problem under adoptionsprocessen?

Hur hanterade/klarade ni av det?

Var socialtjänsten behjälplig i situationen?

Stöd under och efter adoptionen:

- Hur såg er kontakt ut med socialtjänsten under ”väntetiden” dvs. tiden mellan medgivandet och till dess att barnet kom hem till er?
- När ni kom hem med ert barn, vart vände ni er då med ev. frågor som dök upp den första tiden?
- Fick ni det stöd ni behövde? Varifrån?
- Vilket stöd har ni upplevt att ni fått från socialtjänsten? (före, under, efter?)
- Hur upplevde ni kontakten med socialtjänstens utredare under uppföljningen?

Avslutningsvis

- Är det något med adoptionsprocessen som ni skulle vilja ändå på?
Något som ni saknat i er kontakt med socialtjänsten?
- Finns det något ni skulle vilja informera blivande adoptivföräldrar om idag, som ni önskar att ni själv fått veta?
- Är det något ni undrar över eller vill tillägga?
- Får vi återkomma med eventuella frågor etc? Per telefon.

Bilaga 2. Intervjuguide till handläggare

Allmän bakgrundsfakta:

- Namn, ålder, yrke?
- Hur länge har du arbetat med handläggning av adoptionsärenden?

Övriga ärenden?

Fler med samma arbetsuppgift?

Ingår du i ett team, vilket?

- Vilken typ av utbildning har du?

Vidareutbildning?

- Varför började du arbeta med adoptionsutredningar?

Hur arbetet med adoptionsärenden går till:

- Hur arbetar socialtjänsten i --- kommun med blivande adoptivföräldrar?

*Har ni några riktlinjer som ni utgår från? Efterföljs dessa? Hur? Är de användbara?
På vilket sätt?*

- Vad är syftet med en adoptionsutredning?

Vilka egenskaper är det du eftersöker hos godkända föräldrar?

Kan du ge exempel på en egenskap som skulle kunna orsaka ett "icke godkänt"?

Vilka frågor upplever du är svårast att ställa under utredningen? Varför?

- Hur ser du på ditt arbete med adoptivfamiljer? Fördelar/nackdelar?

Hur ser en vanlig arbetsdag ut?

- Vad sker i "din ände" av processen från det att ansökan inkommer till det att adoptivbarnet kommit hem till sina föräldrar?

Möten med adoptivföräldrar:

- Hur många gånger träffar du de blivande föräldrarna?

- Berätta hur ett första möte med blivande föräldrar kan se ut?
Vilka deltar i samtalen?
Var träffas man?
Vilken information får du om föräldrarna innan första mötet?
Hur läggs samtalet upp?
Vilken information får föräldrarna?
Vilka är de vanligaste frågorna du får vid första mötet med blivande adoptivföräldrar?
- Hur arbetar du för att kontakten med de blivande föräldrarna ska bli positiv och meningsfull?
- Hur resonerar du kring din maktposition i möte med adoptivföräldrar?

Stöd och hjälp för adoptivföräldrarna:

- Vilket stöd och rådgivning kan familjen få hos socialtjänsten?
- Anordnar socialtjänsten i --- kommun föräldrautbildningar? Om så: Vad är syftet?
- Anser du att adoptivföräldrar behöver ett annat stöd än biologiska föräldrar? Vilket och varför?
- Har socialtjänsten i --- kommun något samarbete med andra? Hur ser det ut?
Förskola, skola, adoptionsbyrå? Samarbetar ni något med andra kommuner?

Avslutningsvis

- Är det något under adoptionsprocessen som du skulle vilja ändå på?
- Är det något du undrar över eller vill tillägga?
- Får vi återkomma med eventuella frågor etc? Per telefon.